

USKONNONVAPAAUS JA
ULKOPOLITIIKKA

Suosituksia Suomelle

Julkaisutiedot

Suomen Ekumeenisen Neuvoston julkaisu XCVII 2013

Teksti: Anna Hyvärinen (Suomen Ekumeeninen Neuvosto) ja Katri Leino-Nzau
(Suomen Lähetyseura)

Työryhmä: Suomen Ekumeeninen Neuvosto, Suomen Lähetyseura,
Fida International ry, Suomen lähetysneuvosto, Suomen Evankelinen Allianssi,
Stefanus-Lähetys ry, Frikyrklig Samverkan FS rf ja Suomen World Vision

Taitto: Anna Hyvärinen

Kannen kuva: Heidi Wikström

Julkaisu on toteutettu ulkoasiainministeriön tutkimusrahoituksella

ISBN 978-952-9529-52-0

ISSN 0784-350X

USKONNONVAPAAUS JA ULKOPOLITIIKKA

Suosituksia Suomelle

Sisältö

Esipuhe	I
TIIVISTELMÄ	3
I Uskonnonvapaus ihmisoikeutena	5
II Uskonnonvapaus keskinäisriippuvaisessa maailmassa	9
I. Uskonnonvapaustilanteen kehityssuuntia	10
Tilastoinnin vaikeudet	12
YK:n Ihmisoikeusneuvoston päätöslauselma I6/I8 – poliittisen konsensuksen haasteet uskonnonvapaudelle	13
2. Ilman uskonnonvapautta – vailla ihmisoikeuksia	16
Demokratia, valtio ja kansalaisyhteiskunta	16
Rauha ja turvallisuus	19
Uskontoon ja vakaumukseen perustuva syrjintä	22
Yhdistymis- ja kokoontumisvapaus	24
Ilmaisun, lehdistön ja tiedonkulun vapaus	25
Identiteetti	27
Naiset ja uskonnonvapaus	28
Pakolaisuus	29
III Uskonnonvapaus ja Suomen ulkopoliitiikka	30
Suomen turvallisuuspolitiikan tavoitteita ja periaatteita	31
Suomen ihmisoikeuspolitiikan prioriteetteja	34
Suomen kehityspoliitiikka	35
Suomen ihmisoikeuspolitiikan kansainväliset vaikutuskanavat EU, Etyj ja YK	36
IV Haastattelu- ja aineistotutkimus	38
Strategisen suunnittelun tarve	39
Tiedon lisääminen ja asiantuntemuksen kasvattaminen	40
Yhteistyöverkostojen kehittäminen ja hyödyntäminen	42
Analyysi yhteistyökumppaneista	43
Uskonnonvapaustavoitteiden valtavirtaistaminen	45
Prosessien tukeminen	47

Uusien toimintojen kehittäminen (pitkän aikavälin proaktiiviset menetelmät)	48
Dialogi uskonnonvapauden vahvistamiseksi	48
Uskonnonvapauden huomioiva kriisinhallinta	49
Paikalliset hankkeet	51
Reagointi uskonnonvapauden toteutumiseksi (lyhyen aikavälin reaktiiviset menetelmät)	53
V Johtopäätökset Suomen ulkopoliitikasta ja uskonnonvapaudesta	55
Tiedon lisääminen ja asiantuntemuksen kasvattaminen	57
Yhteistyöverkostojen kehittäminen ja hyödyntäminen	58
Uskonnonvapaustavoitteiden valtavirtaistaminen	59
Prosessien tukeminen	59
Uusien toimintojen kehittäminen	60
Reagointi uskonnonvapauden toteutumiseksi	62
VI Suosituksia Suomelle	63
Suomi tarvitsee ulkopoliittisen uskonnonvapausstrategian	63
Tiedon lisääminen ja asiantuntemuksen kasvattaminen	64
Yhteistyökumppaniverkostojen kehittäminen ja hyödyntäminen	65
Uskonnonvapaustavoitteiden valtavirtaistaminen	66
Prosessien tukeminen	67
Uusien toimintojen kehittäminen	67
Reagointi uskonnonvapauden toteutumiseksi	68
Suositukset Suomen toiminnalle kansainvälisissä yhteyksissä	70
Viitteet	72
Liite 1. Keskeisimmät kansainväliset sopimukset ja julistukset uskonnonvapauden kannalta	81
Liite 2. Lista haastatelluista ja kuulluista asiantuntijoista	82
Liite 3. Selvityksessä käytetyt asiakirjat, raportit ja tieteelliset julkaisut	84
Liite 4. Lukemisto	88

Esipuhe

Kysymykset uskonnottomuudesta ja oikeudesta vaihtaa uskontoa sekä sananvapauden monet ulottuvuudet luovat monimutkaisen kudelman, jonka kokonaisvaltaiset vaikutukset näkyvät niin arkipäivässämme kuin kansainvälisessä politiikassa. Tämä selvitys pyrkii valaisemaan sitä, miksi uskonnonvapautta ei voi irrottaa muista ihmisoikeuksista ja mitä tapahtuu, kun uskonnonvapautta ei aktiivisesti edistetä ja ylläpidetä. Selvityksessä on tunnistettu uskonnonvapautta tukevia Suomen ulkopolitiikan prioriteetteja ja luotu suosituksia ulkopoliittisista toimenpiteistä ja instrumenteista, joita tarvitaan uskonnonvapauden takaamiseksi. **Selvitys ja sen pohjalta tehdyt suositukset ovat työryhmän näkemyksiä eivätkä välttämättä vastaa ulkoasiainministeriön kantaa.**

Selvityksen päätavoite on nostaa uskonnonvapaus politiikan marginaalista valtavirtaan sekä Suomen ulkopolitiikan strategisen toiminnan kohteeksi. Suomen tulee ottaa uskonnonvapausasioissa aloitteellinen rooli kansainvälisessä yhteisössä. Suomen ulkoasiainhallinnon ihmisoikeusstrategia ja toimintaohjelmat (2013) tarjoavat yhden mahdollisuuden integroida uskonnonvapaus johdonmukaisesti osaksi Suomen ulko-, turvallisuus- ja kehityspolitiikkaa.

Suomen Ekumeeninen Neuvosto (SEN) ryhtyi vuonna 2012 ulkoasiainministeriön tutkimusrahoituksella selvittämään uskonnonvapauden johdonmukaista integroimista Suomen ulkopolitiikkaan sekä laatimaan suosituksia jatkotoiminnalle. Hanketta työstettiin työryhmässä, johon kuuluivat Ekumeenisen Neuvoston lisäksi Suomen Lähetysseura, Fida International ry, Suomen lähetysneuvosto, Suomen Evankelinen Allianssi, Suomen World Vision, Stefanus-Lähetys ry ja Frikyrklig Samverkan FS rf. Lisäksi työskenteleystä antoi kommenttinsa Uskot-foorumii, jonka perustajayhteisöt edustavat juutalaisuutta, kristinuskoa ja islamia. Työryhmä teki laajan kansainvälisen ja kansallisen konsultaation, johon osallistui niin uskonnonvapauden asiantuntijoita kuin ulkoasiainministeriön ja Euroopan kirkkojen konferenssin edustajia. Selvitys tehtiin haastattelututkimuksena ja aineistoanalyysinä.

Haastattelututkimuksessa kuultiin kansainvälisiä asiantuntijoita. Lista haastatelluista on liitteenä 1. Selvityksen taustana on käytetty Ruotsin lähetysneuvoston vuonna 2010 julkaisemaa asiakirjaa *Faith, Freedom and Change. How Freedom of Religion or Belief can be Integrated into Swedish Foreign Policy*.¹ Aineistoanalyysin materiaali pohjautuu haastatteluihin, haastateltujen suosittelemiin asiakirjoihin, raportteihin ja tieteellisiin julkaisuihin. Lista kirjallisesta aineistosta on liitteenä 2.

Lukija perehdytetään luvussa I uskonnonvapauden peruskäsitteisiin ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten velvoitteisiin uskonnonvapauden edistämiseksi. Luvussa II selvennetään ajankohtaisia haasteita uskonnonvapaudelle sekä niiden vaikutuksia turvallisuudelle, kehitykselle ja ihmisoikeuksille. Konkreettiset esimerkit eri puolilta maailmaa ja eri konteksteista havainnollistavat uskonnonvapauden laaja-alaisia ulottuvuuksia. Tämän jälkeen luvussa III käsitellään Suomen ulkopolitiikan tavoitteita ja edellytyksiä toimia aktiivisena uskonnonvapauden edistäjänä. Luvussa IV käydään läpi haastattelututkimuksen tuloksia ja luvussa V esitetään johtopäätökset sekä suosituksia uskonnonvapauskysymysten aktiiviseksi huomioimiseksi ja edistämiseksi Suomen ulkopolitiikassa.

TIIVISTELMÄ

Rauhan ja turvallisuuden, yhteiskuntien kehityksen, demokratian ja kansalaisyhteiskunnan vahvistuminen edellyttävät, että yksilöt ja yhteisöt voivat turvallisesti harjoittaa uskontonaan vakaumustaan. Jos uskonnon ja vakaumuksen vapautta rajoitetaan, rajoitetaan usein myös muita ihmisoikeuksia sekä oikeutetaan joko valtion, viranomaisten tai siviilien tekemiä väkivaltarikoksia. Kansainvälisen yhteisön vaihteleva suhtautuminen esimerkiksi uskonnollisten tunteiden loukkaamiseen ja jumalanpilkkalakeihin tai reagoimattomuus uskonnonvapausloukkauksiin johtavat epäjohton mukaisiin tulkintoihin uskonnonvapauden luonteesta. Kansainväliset ihmisoikeussopimukset määrittävät uskonnonvapauden yksiselitteisesti yksilön vapaudeksi. Uskonnoilla tai yhteisöillä ei ole ihmisoikeuksia.

Suomen hallitus on sitoutunut voimassa olevan hallitusohjelman tavoitteiden mukaisesti kestävän kehityksen edistämiseen ja eriarvoisuuden ehkäisemiseen ihmisoikeus-, turvallisuus- ja kehityspolitiikan keinoin. Toimenpiteistä on kuitenkin puuttunut uskonnonvapauden johdonmukainen edistäminen laajemman ihmisoikeusagendan yhteydessä. Ulkoasiainministeriön ensimmäisessä ihmisoikeusstrategiassa (2013) uskonnonvapaudelle on annettu enemmän painoarvoa kuin aiemmin, mutta Suomen on myös uudistettava suhtautumistaan politiikan ja uskonnon välisiin suhteisiin.

Suomalaisessa poliittisessa kulttuurissa on perinteisesti erotettu julkinen ja yksityinen, uskonto ja politiikka. Suurimmassa osassa maailman valtioita uskonto tai vakaumus ei kuitenkaan kuulu pelkästään yksityiseen piiriin, vaan se on julkista. Varovainen suhtautuminen uskonnonvapautteen marginalisoi vakavat ihmisoikeusongelmat, joiden ratkaiseminen vaatii proaktiivista lähestymistapaa. Uskontojen kunnioittamisen sijasta Suomen tulee ottaa uskonnonvapauden suhteen aloitteellinen rooli kansainvälisessä yhteisössä. Jotta Suomi voisi aktivoitua, on laadittava konkreettiset tavoitteet, toimintatavat ja seurantajärjestelmä uskonnonvapauden edistämiseksi. Tähän prosessiin ovat ensimmäisten joukossa ryhtyneet esimerkiksi Hollanti, Ruotsi, Englanti, Yhdysvallat ja Kanada.

Johdonmukainen lähestymistapa vaatii Suomelta uskonnonvapausstrategian sekä sen sitomisen turvallisuus-, ihmisoikeus- ja kehityspolitiikkaan. Uskonnonvapausstrategian laadinnassa ensisijaisia toimenpiteitä ovat:

1. tiedon lisääminen ja asiantuntemuksen kasvattaminen; 2. yhteistyökumppaniverkostojen kehittäminen ja hyödyntäminen; 3. uskonnonvapautavoitteiden valtavirtaistaminen; 4. prosessien tukeminen; 5. uusien toimintojen kehittäminen (pitkän aikavälin proaktiiviset menetelmät); 6. reagointi uskonnonvapauden toteuttamiseksi (lyhyen aikavälin reaktiiviset menetelmät).

Asiantuntijuuden kehittäminen on ensimmäinen askel kohti uskonnonvapauden edistämistä. Akateemista ja pragmaattista tutkimusta tarvitaan lisää uskonnonvapauden ja politiikan välisistä suhteista. Uudenlaisen yhteistyön aloittaminen esimerkiksi EU:n samanmielisten maiden kanssa tehostaa uskonnonvapauden ajamista kansainvälisesti. Uskonnonvapauden valtavirtaistaminen on tärkeää, jotta se olisi osa kaikkia ulkopolitiikan lohkoja. EU:n, YK:n ja Etyj:n instrumenttien sekä valtioiden kahdenkeskisten suhteiden kautta voidaan tukea uskonnonvapautta jo olemassa olevien prosessien avulla. Ollakseen proaktiivinen Suomi tarvitsee uusia uskonnonvapautta edistäviä toimintoja: dialogia, uudistunutta kriisinhallintaa, pilottimaahanketta ja paikallisia hankkeita. Keskeistä on myös reagoida uskonnonvapausrikkomuksiin tuomalla ne esiin kahdenvälisissä tapaamisissa ja vaatimalla muutosta apukriteerien kautta.

Kansalaisyhteiskunnan toimijat, kuten uskonnollisten ja vakaumuksellisten yhteisöjen edustajat, ovat tärkeä resurssi kaikessa uskonnonvapautstyössä. Paikallisilla uskontojohtajilla on suuri vaikutus alueen ihmisoikeusilmapiiriin. Uskonnonvapaus ihmisoikeutena toteutuu vain näiden yhteiskuntatasojen välisen yhteistyön tuloksena, sillä uskonnonvapausloukkauksiin syöllistyvät sekä valtionhallinnot että kansalaiset. Tutkittu tieto eri ryhmittymien välisistä jännitteistä sekä uskonnollisesti motivoituneiden toimijoiden intresseistä on välttämätöntä. Uskontojen ja vakaumusten positiivinen anti yhteiskuntarauhan ylläpitämisessä ja rakentamisessa on ymmärrettävä ja huomioitava. Dialogiprosesseissa on varmistettava heikossa asemassa olevien ryhmien, kuten naisten, vammaisten ja vähemmistöjen, osallisuus.

I Uskonnonvapaus ihmisoikeutena

Jokaisella ihmisellä on ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapaus; tämä oikeus sisältää vapauden uskonnon tai vakaumuksen vaihtamiseen sekä uskonnon tai vakaumuksen julistamiseen yksin tai yhdessä toisten kanssa, sekä julkisesti että yksityisesti, opettamalla sekä harjoittamalla hartautta ja uskonnollisia menoja.

YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, 18. artikla.

Maailman valtiot ovat kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ja ihmisoikeuksien julistuksen muodossa pyrkineet tunnistamaan ja kirjaamaan ne oikeudet, joita kunnioittamalla taataan arvokas inhimillinen elämä ilman uhkaa ja pakottamista. Ihmisoikeudet käsitetään yleismaailmallisina ja jakamattomina. Valtiot eivät kuitenkaan aina pane toimeen kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia kaikilta osin. Lista uskonnonvapauden kannalta merkittävistä kansainvälisistä asiakirjoista on liitteenä 3.

YK:n ihmisoikeuksien julistuksen mukaisesti määriteltynä uskonnonvapaus on osa yleismaailmallisia ihmisoikeuksia. Se on henkilökohtainen oikeus, joka takaa jokaiselle ihmiselle oikeuden tunnustaa ja vaihtaa uskontoa, liittyä uskontokuntaan tai jättäytyä uskontojen ulkopuolelle, harjoittaa uskontoa yksin tai yhdessä toisten kanssa, tai olla harjoittamatta yksityisesti tai julkisesti, sekä julistaa ja opettaa uskontoa. Yksilöillä on oikeus olla omaksumatta mitään mielipidettä uskonnollisista tai vakaumuksellisista kysymyksistä sekä oikeus arvostella uskontoja ja vakaumuksia. Kyseessä on yksiselitteisesti jakamaton yksilön oikeus. Uskonnoilla ja vakaumuksilla ei ole ihmisoikeuksia.

Uskonnon ja vakaumuksen vapaus koskee eri uskontokuntien ja vakaumusellisten yhteisöjen jäseniä sekä näitä uskontoja ja vakaumuksia harjoittavia yksilöitä. Uskonnonvapauden piiriin kuuluvat perinteiset, ei-perinteiset ja uususkonnolliset näkemykset sekä ei-uskonnonolliset vakaumukset, kuten ateismi, agnostismi, humanismi ja pasifismi.

Tässä selvityksessä uskonnonvapaus-käsitteeseen sisältyvät uskonnon tai vakaumuksen vapaus.

Valtioilla on ensisijainen vastuu turvata alueellaan oleilevien ja asuvien ihmisten uskonnonvapaus. Joskus tämä vastuu yritetään siirtää uskonnollisille yhteisöille. Vaikka uskontojenvälinen dialogi ja yhteistyö ovat tärkeitä ja uskonnollisilla yhteisöillä on selkeä merkityksensä uskonnonvapauden edistämässä, ne eivät voi koskaan korvata valtion velvoitteita kunnioittaa, suojella ja edistää uskonnonvapautta. Siksi pääfokuksen tulee aina olla valtioiden velvoitteissa ja vastuussa.²

Jotta uskonnonvapauden erityiskysymykset tulisivat huomioiduksi, kansainvälinen yhteisö on määritellyt kansainväliset standardit muiden yleismaailmallisten ihmisoikeuksien oheen. Seuraavaksi esitellään näiden kansainvälisten standardien pääkohdat.

1. Vapaus valita uskonto tai vakaumus, tunnustaa sitä, vaihtaa sitä tai luopua siitä³

2. Vapaus harjoittaa uskontoa tai vakaumusta⁴

Kansainvälisesti tunnustettuihin uskonnonharjoittamisen tapoihin kuuluvat seuraavat vapaudet:

- Vapaus järjestää jumalanpalveluksia ja kokoontua yhteen uskonnon tai vakaumuksen harjoittamista varten sekä vapaus hankkia ja ylläpitää tiloja tätä tarkoitusta varten.

- Vapaus perustaa uskonnollisia, humanitaarisia ja hyväntekeväisyystyötä tekeviä yhteisöjä.
- Vapaus valmistaa, hankkia ja käyttää välineitä, ruoka-aineita, tekstiilejä ja kirjallisuutta, jotka liittyvät uskonnon tai vakaumuksen harjoittamiseen kuuluviin riitteihin tai tapoihin, mukaan lukien tietyn ruokavalion noudattaminen.
- Vapaus laatia, julkaista ja levittää julkaisuja.
- Vapaus opettaa uskontoa tai vakaumusta tähän tarkoitukseen soveltuviin tiloihin sekä perustaa teologisia oppilaitoksia tai kouluja.
- Vapaus anoa ja ottaa vastaan vapaaehtoista taloudellista tai muuta tukea.
- Vapaus opettaa, nimittää ja valitsee vanhimpia, pappeja ja opettajia.
- Vapaus viettää uskonnollisia juhlia ja noudattaa lepopäiviä.
- Vapaus olla yhteydessä yksilöihin ja yhteisöihin uskon tai vakaumuksen liittyvissä kysymyksissä niin kansallisella kuin kansainvälisellä tasolla.
- Vapaus asettaa nähtäväksi uskonnollisia symboleja mukaan lukien uskonnolliseen vaatetukseen pukeutuminen.

3. Vapaus pakottamisesta⁵

- Uskonnon ja vakaumuksen vapaus edellyttää vapautta kaikesta sellaisesta pakottamisesta, joka voisi estää ihmisiä tunnustamasta tai valitsemasta uskontoa tai vakaumusta, tai vaikeuttaa sitä.

4. Vapaus syrjinnästä

- Uskontoon tai vakaumuksen perustuva syrjintä on kielletty.

5. Vanhempien oikeudet ja lasten oikeudet

- Vanhemmilla on oikeus antaa lapsilleen uskonnollista ja moraalista kasvatusta oman uskonsa tai vakaumuksensa mukaisesti.⁶
- Uskonnon tai vakaumuksen harjoittaminen ei saa vahingoittaa lapsen fyysistä tai henkistä terveyttä tai kehitystä.⁷
- Jokaisella lapsella on oikeus saada uskontoa tai vakaumusta koskevaa opetusta vanhempiensa tai laillisten huoltajiensa toivomusten mukaisesti, eikä häntä saa pakottaa osallistumaan sellaiseen uskonnon tai vakaumuksen opetukseen, joka on vastoin hänen vanhempiensa tai huoltajiensa toiveita. Kaiken pohjana oleva periaate on lapsen etu.⁸
- Lapsen oikeuksien sopimuksen (LOS) painotus on lapsen uskonnonvapaudessa, jota vanhemmat voivat ohjata sopusoinnussa lapsen kehitystasoon nähden, kun taas ihmisoikeussopimuksissa vaaditaan vanhempien vapautta varmistaa uskonnollinen ja moraalinen koulutus lapsille heidän oman vakaumuksensa mukaisesti. Yhdessä nämä tukevat lapsen oikeutta uskonnonvapauteen.⁹

6. Oikeus kieltäytyä vakaumukseen perustuvista syistä

- Uskonnon, vakaumuksen ja omantunnon vapaus muodostaa esimerkiksi perusteen, jonka nojalla voidaan vaatia oikeutta kieltäytyä vakaumuksellisista syistä aseellisesta palveluksesta puolustusvoimissa.¹⁰

7. Työnantajat ja työntekijät

- Työnantajien tulee ottaa kohtuullisella tavalla huomioon työntekijöidensä uskonto ja vakaumus sekä heidän tarpeensa harjoittaa uskontoa työpaikalla.

II Uskonnonvapaus keskinäisriippuvaisessa maailmassa

Politiikan ja uskonnon erottaminen toisistaan on vakiintunut käytäntö esimerkiksi Suomessa, kun taas pääosa maailman väestöstä tulkitsee maailmaa ja yhteiskuntaa uskonnollisesta maailmankatsomuksesta käsin. Pew Research Center -tutkimuslaitoksen tutkimuksen mukaan 84 prosenttia maailman ihmisistä kuuluu johonkin uskontokuntaan, ja merkittäväällä osalla jäljelle jääneestä 16 prosentista on uskontoihin liittyviä uskomuksia tai heistä suuri osa osallistuu uskonnon harjoittamiseen.¹¹ Uskonnollinen arvopohja vaikuttaa siihen, minkälaisen oikeuksien ja velvollisuuksien katsotaan ensisijaisesti sitovan yksilöitä ja instituutioita.

Yli 75 prosenttia maailman väestöstä asuu maissa, joissa valtio tai muut yhteiskunnalliset toimijat rajoittavat vakavalla tavalla kansalaisten mahdollisuuksia uskoa, oppia uskosta tai vakaumuksesta taikka harjoittaa uskoa tai vakaumusta.¹² Eri uskontoja ja vakaumuksia tunnustavat henkilöt joutuvat kohtaamaan uskonnonvapauden loukkauksia, ensisijaisesti valtion tai yhteiskunnan harjoittaman syrjinnän muodossa. Toisinaan loukkaukset kohdistuvat vain yhteen uskonnolliseen tai maailmankatsomukselliseen ryhmään. Usein valtaapitävät pyrkivät kuitenkin tukahduttamaan monia ryhmiä samanaikaisesti. Uskonnonvapaus voi toteutua vain, jos valtio pidättäytyy arvottamasta uskontoja tai vakaumuksia.

Tämän osan kahdessa luvussa lukija luotsataan uskonnonvapauskatsauksen kautta siihen, millä tavoin uskonnonvapauden eri ilmiöihin on suhtauduttu kansainvälisesti ja minkälaisia haasteita uskonnonvapauden puute aiheuttaa. Luku *Ilman uskonnonvapautta – vailla ihmisoikeuksia* tarkastelee, miten uskonnonvapaus liittyy demokratiaan, turvallisuuteen, muihin ihmisoikeuksiin ja kehitykseen.

I. Uskonnonvapaustilanteen kehityssuuntia

Uskonnon tai vakaumuksen vapaus ihmisoikeutena on uhattuna monin tavoin ja monesta syystä. Kuulemme uskonnonvapausloukkauksista, mutta niiden taakse kätkeytyy paljon enemmän kuin mitä julkisuudessa näkyy. Valtiot, ja yllättäen myös ei-valtiolliset toimijat, rikkovat uskonnon ja vakaumuksen vapautta väkivaltaisesti.

Heiner Bielefeldt, YK:n uskonnonvapauden erityisraportoija.

Uskonnonvapaustilanteen kehityssuunta ei ole yksiselitteinen. Tätä selvitystä varten haastateltujen asiantuntijoiden näkemykset jakaantuivat kahtia, mutta suurimman osan kokemus viittaa siihen, että tilanne olisi heikkenevässä. Erityisen riskialttiita maita ovat MENA-maat (Middle East and North Africa), joissa aggressiot islamista luopuneita ja muita uskontokuntia, vähemmistömuslimiryhmiä, maallistuneita ja ateisteja kohtaan ovat lisääntyneet. Tietyissä MENA-maissa uskonnonvapaus ei nauti kunnioitusta eikä sen toimeenpanoa tavoitella. Pyrkimykset saattavat olla jopa päinvastaisia: sisäpoliittisena prioriteettina voikin olla saattaa yksi uskonto ja sen sisällä yksi suuntaus ainoaksi sallituksi vakaumukseksi, kuten Iranissa.¹³ Uskonnollisesti vapaamielisemmissä maissa, kuten Marokossa, vähemmistöuskontojen ryhmiä suvaitaan perinteisinä ryhminä, mutta yksilöiden oikeus harjoittaa omantunnon vapautta on vähäinen.¹⁴ Uskonnonvapaustilanne on pysynyt heikkona tai heikentynyt myös Nigeriassa, Indonesiassa, Pakistanissa, Kuubassa, Kiinassa, Eritreassa, Kolumbiassa ja Myanmarissa. Heikentyminen on ilmennyt loukkausten kirjon ja määrän kasvuna.¹⁵ Myös tietyissä Euroopan maissa ja Yhdysvalloissa on havaittu uskonnonvapauden kaventumista. Käytännössä se on ilmennyt 9/11-tapahtumien jälkeen esimerkiksi uskonnollista pukeutumista ja uskonnollisia traditioita kyseenalaistavana keskusteluna sekä muslimeihin kohdistuneena suvaitsemattomuutena.

Kansainvälisen humanistisen ja eettisen liiton (IHEU) joulukuussa 2012 julkaiseman raportin mukaan ainakin seitsemässä maassa ateismi tai valtauskonnon hylkääminen voi johtaa kuolemanrangaistukseen. Ateisteille vaarallisimpia maita raportin mukaan ovat Afganistan, Iran, Malediivit, Pakistan, Saudi-Arabia ja Sudan. Myös Euroopassa ja Yhdysvalloissa esiintyy puutteita uskonnottomien ja ateistien tasa-arvoisessa kohtelussa.¹⁶

Uskonnonvapauden heikentyvien virtausten ohella on havaittu myös myönteistä kehitystä. Uskonnonvapaus on lisääntynyt merkittävästi Itä-Euroopassa ja entisissä kommunistissa maissa. Voidaankin ajatella, että demokraatiakehitys ja uskonnonvapaus kulkevat rinnakkain edistään sananvapautta kunnioittavaa arvomaailmaa.

Kansalliseen uskonnonvapausloukkausten käsittelyyn voi liittyä paradoksi: valtion, viranomaisten tai kansalaisten taholta tulleet uskonnonvapausloukkaukset johtavat usein ristiriitoihin. Uusia loukkauksia saatetaan oikeuttaa, koska niiden väitetään torjuvan tai kontrolloivan näitä ristiriitoja, jotka alun perin aiheutuivat juuri uskonnonvapausloukkauksista. Rajoitukset kuitenkin kärjistävät tilannetta entisestään ja lisäävät uskonnollista vastakkainasettelua. Tuloksellisia ratkaisuja voisi kuitenkin löytyä uskonnonvapauden lisäämisen ja sen toteutumisen valvomisen piiristä. On paljon viitteitä siitä, että uskonnonvapauden vallitessa yhteiskuntien kehitys, tasa-arvo ja demokratia saavat tilaa edistyä.¹⁷

Tilastoinnin vaikeudet

Tilastollisesti uskonnonvapausloukkaukset näyttävät Pew Research Forumin tutkimusten mukaan olevan kasvussa, mutta tilastojen tulkinta on haastavaa. Vaikka absoluuttiset luvut ovat kasvaneet, niiden taustalla vaikuttaa raportoinnin lisääntyminen. Nykyaikainen tiedonvälitys tarjoaa kanavan tiedottaa tapauksista, ja aiemmin huomiotta jääneet loukkaukset saavuttavat kansainvälisen yhteisön tietoisuuden lähes reaaliajassa. Tämä saattaa luoda vaikutelman siitä, että loukkausten määrä on kasvanut räjähdysmäisesti, vaikka todellisuudessa ainoastaan tiedon määrä on lisääntynyt. Uskonnollisen fundamentalismin ja radikalismien aiempaa suurempi näkyvyys on nostanut uskonnonvapauden politiikan keskiöön monissa maissa.¹⁸

Siitä huolimatta, että raportointi uskonnonvapausloukkauksista on parantunut, tilastointia hankaloittaa uhrien oma asema. Uhrin eivät usein halua tapaukselleen julkisuutta väkivallan pelossa, minkä vuoksi suuri osa tapauksista jää huomiotta. Luotettavan tilastoinnin esteenä on myös valtioiden suhtautuminen uskonnonvapausloukkauksiin: avoimuus kerätä, käsitellä ja esittää julkisesti tietoa uskonnonvapausloukkauksista vaihtelee, ja korruptoituneet käytännöt voivat lisätä halua peitellä tilannetta. Valtiot voivat myös sisäpoliittisista syistä rajoittaa uskonnonvapautta, jotta kontrolli yhteiskunnassa säilyy hallituksen käsissä.¹⁹

Ihmisoikeusloukkausten ja uskonnonvapaustilanteen yhtälö on epäsymmetrinen. Kansainvälinen yhteisö tarkastelee harvoin ihmisoikeustilannetta uskonnonvapaustilanteen näkökulmasta, eikä uskonnonvapausloukkauksia raportoida osana muita ihmisoikeusongelmia. Asetelma aiheuttaa helposti vääriä tulkintoja ongelmien taustasyistä ja johtaa yksinkertaistettuihin selityksiin.²⁰ Yhteiskunnallisia tapahtumia tai ihmisoikeusloukkauksia saattaa leimata uskonnollinen ulottuvuus, vaikka ne eivät ole luonteeltaan uskonnollisia.

YK:n Ihmisoikeusneuvoston päätöslauselma I6/I8 – poliittisen konsensuksen haasteet uskonnonvapaudelle

Kansainvälisessä politiikassa uskonnonvapaustematikkaa on käsitelty monista näkökulmista, ja väittely on liikkunut lähinnä yksilön oikeuden ja yhteisöjen oikeuksien välillä. Tulkintojen kirjavuus heikentää kansainvälisten standardien painoarvoa ja toimeenpanoa. Kansainvälisen yhteisön tehtävänä onkin jatkaa aktiivisesti yhteisen toimintamallin kehittämistä uskonnonvapauskysymysten tarkasteluun ja niiden johdonmukaiseen edistämiseen. Toisaalta uskonnonvapauden typistäminen ainoastaan turvallisuuskysymykseksi tai sen häivyttäminen muihin ihmisoikeuskysymyksiin vie huomion uskonnonvapauden erityisolemuksesta.²¹

Viimeisen parinkymmenen vuoden aikana käyty keskustelu uskonnon ja vakaumuksen vapaudesta on lähes yksinomaan keskittynyt kiistanalaiseen kysymykseen uskontojen häpäisemisestä. Islamilaisten maiden yhteistyöjärjestö OIC (Organization of the Islamic Conference) on pyrkinyt saamaan aikaan kansainvälisen konsensuksen siitä, että ihmisoikeuksia tulisi käyttää suojaamaan uskontoja häpäisemiseltä ja loukkauksilta. Tämä lähestymistapa on vaarallinen, koska se suojaa uskontoja eikä ihmisiä ja näin ollen heikentää ihmisoikeusstandardien perusteita. Se jättää tilan laajamittaisille väärinkäytöksille esimerkiksi jumalanpilkkalainsäädäntöä sovellettaessa. Jumalanpilkkalakien suomia mahdollisuuksia käytetään vähemmistöjen ja vapaa-ajattelijoiden vainoamiseen. Ateistit ovat myös heikossa asemassa, sillä heidän koetaan loukkaavan uskontoa kieltämällä enemmistön hyväksymät uskonnolliset näkemykset.

OIC:n ajamia päätöslauselmia uskontojen halventamisesta (esim. päätöslauselma 2005/3) hyväksyttiin YK:n ihmisoikeuskomissiossa sekä sen työtä jatkaneessa YK:n ihmisoikeusneuvostossa vuosina 1999–2010. Euroopan valtiot pyrkivät estämään päätöslauselmia saamasta tukea sekä torjumaan oikeudellisesti sitovien ihmisoikeusnormien ulottamista uskontojen halven-

tamisen alueelle. Kansainvälinen tuki OIC:n päätöslauselmille väheni erityisesti sen jälkeen, kun Pakistanin jumalanpilkkalainsäädäntöä vastustava vähemmistöministeri Shahbaz Bhatti murhattiin vuonna 2011.²²

Myöhemmin vuonna 2011 OIC ehdotti päätöslauselmaa 16/18, joka keskittyy uskontoon tai uskoon perustuvan suvaitsemattomuuden, kielteisten stereotyyppien ja syyllistämisen sekä syrjinnän, väkivaltaan yllyttämisen ja väkivallan poistamiseen. Yhdysvallat tuki päätöslauselmaa ja käynnisti ns. Istanbulin prosessin. Istanbulin prosessin tarkoituksena on seurata päätöslauselman 16/18 toteutumista käymällä dialogia, sekä edistää käytännön työkalujen hyödyntämistä päätöslauselman tavoitteiden saavuttamiseksi. Vaikka monet tahot ovat kokeneet päätöslauselman 16/18 läpimurtona ja uskontojen halventamis -keskustelun päätepisteenä, päätöslauselma ja Istanbulin prosessi ovat saaneet osakseen myös arvostelua. Merkittävin kritiikki on kohdistunut päätöslauselman sallivaan henkeen: kieltä arvostella uskontoja koetaan nyt hyväksytyksi ja OIC:lle koetaan annetun vapaus kehittää edelleen uskonnonvapauden vastaista agendaansa ihmisoikeuskieltä käyttäen.²³

Tästä keskustelusta käy ilmi, ettei päätöslauselma 16/18 nauti yhteisymmärrystä. Uudeksi avainkysymykseksi on noussut se, mitä väkivaltaan yllyttäminen tarkoittaa ja sisältää. OIC vaikuttaa edustavan näkemystä, että arvostelu ja loukkaukset uskontoja kohtaan ovat yllyttämistä väkivaltaan, ja sen vuoksi ne pitäisi kriminalisoida.²⁴

Vuonna 2011 järjestettiin YK:n ihmisoikeusvaltuutetun johdolla asiantuntijatapaamisia, joiden keskeisenä asiakohtana oli vihaan yllyttäminen kansallisuuden, rasmin tai uskonnon vuoksi. Tapaamisten tuloksena laadittiin Rabatin toimintasuunnitelma. Suunnitelmassa korostetaan vaaroja, jotka liittyvät yllyttämisen käsitteen lisäämiseen uskonnon tai vakaumuksen yhteyteen. Suunnitelmassa esitettyjen asiantuntijalausuntojen mukaan todellisia yllytystapauksia ei aseteta syytteeseen ja vähemmistöjä vainotaan kansallisten yllyttämisestä tuomitsevien lakien perusteella.²⁵

Kriitikistä huolimatta monet uskovat, että Istanbulin prosessi tarjoaa mahdollisuuden osallistua rakentavaan uskonnonvapauden edistämiseen. Päätöslauselma 16/18 on edeltäjiään parempi, mutta siihen on kirjattu ratkaisemattomia kysymyksiä. Päätöslauselma ei esimerkiksi täsmällisesti vahvista uskonnon ja vakaumuksen vapauden keskeisiä elementtejä, kuten YK:n ihmisoikeuksien julistuksen 18 artiklan mukaista oikeutta vaihtaa uskontoa ja vakaumusta. Kriittisistä kysymyksistä käytävä väittely jatkunee tulevaisuudessa.²⁶

Kansainvälisen yhteisön, EU mukaan lukien, on päättäväisesti puolustettava artiklaan 18 kirjattuja periaatteita ja menettelytapoja. Lisäksi on kiireellinen tarve käynnistää temaattinen työskentely monenkeskisesti ja kahdenvälisesti seuraavien asiakokonaisuuksien toteutumiseksi: oikeus jättää uskonto tai vakaumus, uskonnollisten yhteisöjen oikeudet lain edessä, koulutus ja työllisyys, pyhien paikkojen ja kokoontumistilojen suojeleminen sekä naisten oikeudet.²⁷ YK:n uskonnonvapauden erityisraportoija Heiner Bielefeldtin mukaan on etsittävä uusia tapoja käsitellä vihapuhetta sekä ratkaisuja uskonnonvapauden kipupisteisiin. Bielefeldt suosittelee Rabat-toimintasuunnitelman²⁸ edistämistä EU:ssa ja globaalilla tasolla. Rabat-toimintasuunnitelma sisältää päätöslauselmaa 16/18 pidemmälle meneviä suosituksia ja käytännönläheisiä ehdotuksia toiminnallistettavaksi.²⁹

2. Ilman uskonnonvapautta – vailla ihmisoikeuksia

Seuraavaksi tarkastellaan, millaisia haasteita uskonnonvapauden puute aiheuttaa inhimilliselle hyvinvoinnille, ja esitetään, miksi uskonnonvapauden jättäminen huomiotta muiden ihmisoikeuksien rinnalla on vaarallista.

Demokratia, valtio ja kansalaisyhteiskunta

Monissa maissa uskontoa käytetään väärin poliittisiin tarkoituksiin. [- -] uskonnon tai vakaumuksen perusteella harjoitettava syrjintä perustuu usein valtion harkittuun politiikkaan, jonka tarkoituksena on hyljeksiä tiettyjä uskonnollisia tai vakaumuksellisia yhteisöjä sekä rajoittaa niiden jäsenten pääsyä esimerkiksi terveystalvelujen tai julkisen koulutuksen piiriin taikka julkisiin virkoihin tai kieltää niiden jäseniltä tällainen pääsy.

Asma Jahangir, YK:n erityisraportoija uskonnon ja vakaumuksen vapautta koskeissa kysymyksissä (2004–2010).³⁰

Oikeusvaltiossa on oltava demokraattiset yhteiskunnalliset instituutiot, ja sen on perustuttava ihmisoikeuksien kunnioittamiseen. Oikeusvaltiossa ihmisillä on mahdollisuus osallistua heitä itseään koskevaan päätöksentekoon. Lain on oltava kaikille sama ja sen tulee turvata kansalaisyhteiskunnan laajapohjainen osallisuus. Oikeusvaltioperiaatteeseen rakentuva yhteiskunta vahvistaa ja ylläpitää aktiivisesti ihmisoikeuksia sekä hyvää hallintoa. Oikeusvaltioperiaatteeseen sisältyvät lainalaisuus, vallanjaon tasapaino, perusoikeudet ja näiden käytännön toteutuminen.³¹

Oikeusvaltioiden kansalaisyhteiskunnan olennainen osa on uskonnon ja vakaumuksen pohjalta toimivat organisaatiot ja liikkeet. Nämä toimijat ovat merkittävä voimavara demokratian edistämässä ja köyhyden vähentämisessä. Uskontoihin ja vakaumuksiin kätkeytyy hengellisiä ja henkisiä arvoja, joiden rooli ihmisarvon nostamisessa ja ihmisoikeuksien takaamisessa on parhaimmassa tapauksessa ainutlaatuinen.³²

Uskonnollisten yhteisöjen ja maallistuneen yhteiskunnan välisestä rooli- jaosta käydään kaikkialla maailmassa säännöllistä kiivasta keskustelua: kuuluuko uskonto julkiseen vai yksityiseen elämään? Keskustelussa väitellään usein siitä, saavutetaanko yhteiskuntarauha ainoastaan yksityistämällä uskonto. Moderniin demokratiaan ja terveeseen kansalaisyhteiskuntaan kuuluu kuitenkin ajatus moniarvoisuudesta. Demokraattinen keskustelu rakentuu arvoille, jotka syntyvät uskontojen, vakaumusten ja kulttuurin yhteisvaikutuksesta.³³

NEPAL: Kansalaisjärjestöjen toiminta on tuloksellista ja vaikuttaa yhteiskunnallisesti. Vuonna 2011 annettu ehdotus uudeksi rikoslainsisäiksi sisälsi kohtia, jotka toteutuessaan olisivat rajoittaneet voimakkaasti yksilöiden uskonnonvapautta ja vaarantaneet erityisesti vähemmistöuskontoja edustavien kristillisten järjestöjen ja muslimijärjestöjen toimintavapauden. Myös uskonnon piiriin kuuluvien vahingollisten perinteiden tai käytäntöjen (naisten syrjiminen, kastilaitos) arvostelusta olisi voitu pitää rikoksena. Kaikki toiminta, jonka tuloksena ihminen päättää vaihtaa uskontoa, olisi ollut rikollista. Jos ehdotus olisi hyväksytty em. muodossa, se olisi asettanut kristillisiin kirkkoihin liittyneet nepalilaiset erittäin uhanalaiseen asemaan. Suomen Lähetysseura ja Fida International nostivat asian Suomen Nepalin edustuston sekä Suomen ulkoasiainhallinnon tietoisuuteen vuonna 2011. Edustusto kävi keskusteluja rikoslainlaadinnasta vastaavien viranomaisten kanssa ja lakiteksti otettiin uudelleen käsittelyyn.³⁴

Uskonnonvapauden puute uhkaa ihmisten oikeutta elämään ja yksityisyyteen, yhdistymisvapauteen, ilmaisuvapauteen sekä kulttuurisiin oikeuksiin. Uskonnonvapautta rajoittavassa yhteiskunnassa kansalaisilla on heikot mahdollisuudet kokoontua yhteen ja saada aikaan muutosta tai lisätä demokratiaa. Tällaisessa tilanteessa oikeusvaltioperiaate ei toteudu, sillä demokratia on näennäistä ja viranomaisten korruptio yleistä. Oikeudet ilmaisuun, yhdistymiseen ja kokoontumiseen ovat joko kiellettyjä tai rajoitettuja.

Äärimmäisimmät valtionhallinnon kohdentamat uskonnonvapauden rajoitukset rankaisevat valtauskonnosta poikkeavien uskontojen tai ateismin kannattajia. Heitä on estetty harjoittamasta uskoaan tai vakaumustaan, ja siitä on saatettu myös tehdä rangaistavaa. Valtion lisäksi uskontokunnat itse saattavat asettaa uskontojen tai vakaumusten vapaalle harjoittamiselle rajoja, jotka tekevät uskonnon jättämisen tai vaihtamisen vaaralliseksi.

Uskontojen tukahduttamiseen tähtääviä pyrkimyksiä on havaittavissa valtioissa, joilla on keskenään hyvin erilaiset uskonnolliset traditiot tai sekularismi johtavana vakaumuksena. Esimerkkeinä voidaan mainita Valko-Venäjä, Kuuba, Sudan, Iran, Uzbekistan, Bangladesh ja Pohjois-Korea.

TURKKI: Turkin perustuslaki takaa uskonnonvapauden, ja lainsäädäntö antaa virallisesti hyväksytyille vähemmistöuskunnoille rajatun ja tarkasti valvotun mahdollisuuden toimia. Islam on osa nykyturkkilaista identiteettiä. Valtion ideologiaan kuuluu pyrkimys kontrolloida islamia ja häivyttää kaikki uskonnot julkisesta elämästä. Niin enemmistönä olevien sunni-muslimien kuin vähemmistönä olevien alevi-shiia-muslimien sekä kristittyjenkin toimintaa rajoitetaan jatkuvasti. Etninen ja uskonnollinen painostus kohdistuu kristillisiin seurakuntiin. Uskonnollisin perustein tehdyt murhat saivat laajaa huomiota muutama vuosi sitten, ja sen jälkeen on uskonnonvapauden alalla tapahtunut pieniä mutta todellisia edistysaskeleita. Yksityiselämää ja henkilökohtaista uskonnollisuutta ei kontrolloida.³⁵

Rauha ja turvallisuus

Hallitukset, jotka tukahduttavat vähemmistöuskontoja, eivät voi taata turvallisuutta enemmistölle.

Robert Seiple, Yhdysvaltojen uskonnonvapausuurlähettiläs vuosina 1999–2004.

Sotilasmenojen, aseellisten konfliktien ja uskonnonvapauden rajoitusten sekä vainon välillä on tilastollisesti merkittävä yhteys.³⁶ Vastakkainasettelu eri ryhmien välillä kasvaa ja konfliktin riski lisääntyy. Valtion harjoittama vakaumukseen perustuva syrjintä ruokkii jännitteitä, tukee ääriryhmiä ja vähentää samalla maltillisten uskonnollisten ryhmittymien kykyä osallistua julkiseen keskusteluun.

Nationalistiset virtaukset esimerkiksi hindulaisuuden, buddhalaisuuden, islamin ja kristinuskon keskuudessa ovat voimistuneet 2000-luvulla. Väki-valtaa on koettu myös alueilla, joilla eri uskontojen edustajat ovat eläneet keskenään sovussa vuosisatojen ajan.

INTIA: Useimmat kansalaiset elävät yhdessä rauhanomaisesti, mutta nationalististen hinduliikkeiden toiminta ja uskonnollista kääntymystä vastaan suunnattu lainsäädäntö ovat johtaneet kasvavaan väkivaltaan vähemmistöjä kohtaan. Orissassa asuva kristitty vähemmistö joutui vuonna 2008 elokuusta lokakuuhun laajamittaisen väkivallan kohteeksi. Yli 50 ihmistä murhattiin, 50 000 pakotettiin pakenemaan ja satoja kirkkoja, koteja ja yrityksiä tuhottiin. Raporttien mukaan poliisi kieltäytyi toisinaan rekisteröimästä tehtyjä rikoksia, laiminlöi asiaan puuttumisen väkivallan lopettamiseksi ja pidätti uhreja.³⁷

Uskontoon liittyvä ulottuvuus näyttäytyy parhaillaan käynnissä olevissa konflikteissa, kuten Iranissa, Israelissa ja Palestiinalaisalueella, Kashmirissa, Nigeriassa ja Pakistanissa. Konfliktien syntyhistoria sisältää uskonnollisia pyrkimyksiä, mutta nykytilanne on monimutkaisempi kuin pelkkä uskontojen vastakkainasettelu. Syitä voi löytyä esimerkiksi globalisaation aiheuttamista muutoksista, taloudellisesta ja sosiaalisesta ahdingosta sekä monisyisistä poliittisista konflikteista.

Uskonnollinen radikalisoituminen liittyy usein muihin epävakautta aiheuttaviin tekijöihin, kuten työttömyyteen, eriarvoistumiseen sekä erityisesti nuorten näköalattomuuteen ja toisinaan arvotyhjiöön. Haavoittuvassa asemassa olevat nuoret ovat ääriryhmille helppo saalis, jonka houkuttelemiseksi käytetään usein vääristettyjä uskonnollisia perusteita.

Terrorismin ehkäisyssä on keskitytty terroristiryhmien toiminnan hahmottamiseen ja estämiseen sekä syyllisten rankaisemiseen. Terrorismin uhka sekä sen kytkeytyminen uskonnollisiin ja muihin ääriilikkeisiin vaatii kuitenkin aiempaa laaja-alaisempaa ymmärrystä terrorismin syntymekanismeista. Terrorismin vastaiset lait ovat osoittautuneet ongelmallisiksi etnisille vähemmistöille, joilla on usein vahva uskonnollinen identiteetti. Kansalliset lait saattavat sallia vakavat uskonnonvapausloukkaukset esimerkiksi valvomalla vähemmistöryhmien kaikkea toimintaa sekä tuomitsemalla vankeuteen epäilyttävän kirjallisuuden hallussapidosta. Tämänkaltaisia tapauksia on raportoitu erityisesti Kiinassa, Keski-Aasiassa ja Eritreassa.³⁸

Oikeusvaltioperiaatteen mukainen uskonnonvapaus voi kaventaa ääriryhmien toiminta-alaa luomalla tilaa kansalaisyhteiskunnan rauhanomaiselle keskustelulle teologisista ja yhteiskunnallisista kysymyksistä. Uskonnollinen moniarvoisuus vahvistaa maltillisten toimijoiden toimintavapautta sekä antaa valtiolle ja kansalaisyhteiskunnalle mahdollisuuden kontrolloida radikaalisuuntauksia yhteiskunnan sisältä käsin, mutta myös vähentää paikallisten konfliktien kasvamista laajamittaisiksi kriiseiksi.³⁹

Valtion rinnalla kansalaisyhteiskunnan, uskonnolliset yhteisöt mukaan lukien, rooli yhteiskunnallisen rauhan rakentajana on ratkaiseva, erityisesti hauraissa valtioissa. Mitä heikommasta valtiosta on kyse, sitä merkittävämpi on uskonnollisten ja vakaumuksellisten instituutioiden rooli.⁴⁰ Uskonnolliset ja vakaumukselliset yhteisöt saattavat tarjota keinon suojautua globalisaation epätoivotuilta sosiaalisilta vaikutuksilta, kuten voimattomuuden tai vierauden kokemuksilta. Konflikteja ja muita kriisejä kohdanneet jäävät helposti viranomaisten tuen ulkopuolelle erityisesti maissa, joissa ei ole vahvaa sosiaaliturvajärjestelmää. Pakolaisuuden tai muiden syiden vuoksi kotiseuduiltaan lähteneet jäävät myös paitsi perhesuhteisiin perustuvia suojaverkkoja. Ihmiset saavat uskonnoista ja vakaumuksista välineitä selvitä kriiseistä ja palata arkielämään.

Vakaumuksen perusteella toimivat liikkeet antavat autoritäärisen hallinnon alaisuudessa periksi usein vasta aivan viimeisinä, jos silloinkaan. Esimerkiksi Liberiassa eri uskontoja edustavat naiset kyllästyivät pitkäkestoiseen sisällissotaan. Naiset järjestäytyivät edistämään rauhanneuvotteluja väkivallattomasti ja konkreettisin toimin sekä ajoivat menestyksellisesti oikeuttaan osallistua rauhanneuvotteluihin. Toiminta sai Ellen Johnson Sirleafin kautta Nobelin rauhanpalkinnon 2011.

Uskontoon ja vakaumukseen perustuva syrjintä

Enemmän kuin valtioiden harjoittamat uskonnonvapausloukkaukset minua ovat järkyttäneet ei-valtiollisten toimijoiden tekemät rikkomukset. Väkijoukot ilmentävät äärimmäistä vihaa organisoidusti tai spontaanisti kauhistuttavalla tavalla. Nämä päivittäiset tapahtumat ovat minulle edelleen arvoitus. Emme ehkä pysty koskaan täysin ymmärtämään tekojen motiiveja. Minusta tuntuu, että rikkomusten taustalla on pelkoa ja halveksuntaa. Pelko kärjistyy joskus vainoharhaisuudeksi, ja kun siihen liittyy halveksuntaa, syntyy myrkyllinen yhdistelmä.

Heiner Bielefeldt, YK:n uskonnonvapauden erityisraportoija.

Uskontoon liittyvä syrjintä on Pew Research Center- tutkimuslaitoksen tilastojen mukaan lisääntynyt huomattavasti vuoden 2006 jälkeen. Vuonna 2007 valtion harjoittamaa syrjintää tilastoitiin 91 maassa ja seuraavana vuonna 101 maassa.⁴¹ Vakaumukseen perustuva syrjintä köyhdyttää yhteiskuntaa sekä haittaa yhteiskunnan poliittista, sosiaalista ja taloudellista kehitystä. Menettelytavat, jotka rajoittavat kansalaisten uskonnonvapautta, institutionalisoivat ihmisryhmien syrjinnän osaksi hallintokulttuuria.

Syrjintä estää miljoonia ihmisiä pääsemästä sosiaalisten, taloudellisten ja kulttuuristen oikeuksien piiriin. Syrjinnän perusteella voidaan evätä oikeus terveyspalveluihin, koulutukseen, asuntoon tai työpaikkaan. Toisinaan julkiset terveyspalvelut ja koulutus ovat laadultaan huonompia syrjittyjen asuinalueilla. Yleisimmin syrjintää esiintyy julkisen sektorin virkanimityksissä. Syrjintää ilmenee myös taloudellisten resurssien jakamisessa. Näistä tapauksista tyypillisimpiä ovat viljelymaan hallinta- ja omistusoikeuksien rajoitukset.

BANGLADESH: Valtio on kyennyt vanhan lainsäädännön perusteella takavarikoimaan "vihollisilta" noin miljoona hehtaaria maata pitkän ajanjakson aikana, mikä on vaikuttanut lähes kaikkien maassa asuvien hindujen asemaan. Vuonna 2001 parlamentti äänesti maiden palauttamisen puolesta. Siitä huolimatta melkein 200 000 hinduperhettä on tämän jälkeenkin menettänyt lähes 16 000 hehtaaria maata, vaikka vanha laki ei ole enää voimassa.⁴²

Syrjityt eivät yleensä pysty osallistumaan yhteiskunnan kehittämiseen täysipainoisesti, koska se on järjestelmällisesti estetty. Lisäksi uskonnollisen ja vakaumuksellisen toiminnan vastustamiseen kohdennetut voimavarat vähentävät yhteiskunnan positiiviseen kehitykseen tarkoitettuja resursseja. Uskontoon perustuvasta syrjinnästä johtuvat koulutetun väestön maastamuutot lisäävät myös ns. aivovuotoa.

Uskonnollisten vähemmistöjen oikeudet syrjäytetään helposti, kun käydään taistelua vallasta ja resursseista. Vähemmistöjen elämää rajoitetaan kansallisen turvallisuuden tai identiteetin nimissä. Ääritapauksissa uskonnolliset vähemmistöt voidaan nähdä kanavina valtioiden suvereniteettia uhkaaville ulkomaisille vaikutuksille.

Uskonnonvapaustilanne vaatii erityistä tarkkaavaisuutta. Ihmisoikeusraportoinnista vastaavat saattavat tyytyä liian pintapuoliseen havainnointiin, kun he erottavat uskonnonharjoittamisen vapauden muusta uskonnollisuuteen liittyvästä syrjinnästä. Joissakin maissa vähemmistöillä on vapaus harjoittaa uskontoaan tai uskonnottomuuttaan, mutta lainsäädäntö estää uskonnollisten vähemmistöjen edustajia toimimasta politiikassa, valtion palveluksessa tai sotilasvoimissa.

Yhdistymis- ja kokoontumisvapaus

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on korostanut yhdistymis- ja kokoontumisvapauden keskeistä merkitystä ihmisten mahdollisuudelle harjoittaa käytännössä omaa uskontoaan tai vakaumustaan. Kansainvälisten julistusten ja ihmisoikeuksien yleissopimusten mukaan uskonnonvapaus sisältää oikeuden rakentaa jumalanpalvelustiloja ja perustaa uskonnollisia, hyväntekeväisyystyötä tekeviä tai humanitaarisia organisaatioita, ottaa vastaan vapaaehtoista taloudellista tai muuta tukea sekä kouluttaa ja nimittää uskonnollisia johtajia tai valita heitä äänestämällä.

Maailmanlaajuisesti yhdistymis- ja kokoontumisvapauden tila on vuoden 2004 jälkeen huonontunut 43 maassa. Muutos koskee erityisesti uskonnollisia vähemmistöjä. Monet valtiot ovat säätäneet uskontoa koskevia erityislakeja, joita käytetään yhdistymisvapauden kumoamiseksi. Rajoitukset voivat toimia tahallisenä keinona kaventaa kansalaisyhteiskunnan toimintakykyä, sillä vakaumukselliset liikkeet ovat usein tuloksellisen kansalaistoiminnan kanavia. Uskonnonvapautta rajoittaviin lakimuutoksiin on vaikea reagoida sen vuoksi, etteivät ne tavallisesti ylitä kansainvälistä uutiskynnystä.

Uskonnolliset yhdyskunnat ovat kokeneet konkreettisia vaikeuksia toimintansa aloittamisessa tai ylläpitämisessä. Yhdyskuntien rekisteröimiselle on asetettu rajoituksia, eikä toimilupaa saa ilman rekisteröintiä. Oikeushenkilöllisyyttä vailla oleva ryhmä ei voi esimerkiksi ottaa vastaan lahjoituksia, vuokrata tiloja, hankkia rakennus- tai kunnostuslupia tai palkata henkilökuntaa.

VENÄJÄ: Venäjä toipuu kommunismin vuosikymmenistä ja sen aikaisista uskonvainoista. Uskonto on palannut osaksi julkista elämää. Venäjän uskontolaki tuli voimaan 1997, ja se takaa periaatteessa uskonnonvapauden, mutta suosii maan perinteisiä uskontoja (ortodoksista kristinuskoa, juutalaisuutta,

islamia ja buddhalaisuutta). Säädökset vaikeuttavat uusien uskontokuntien rekisteröitymistä. Paikallisviranomaiset myös soveltavat lakia omien asenteidensa mukaisesti ja rajoittavat useiden ryhmien toimintaa. Luokittelemalla osa uskontoryhmistä vieraiksi Venäjän kulttuurille luodaan suvaitsemattomuuden ilmapiiriä, jonka seurauksena on viharikoksia ja jopa murhia. Hallitus ei ole riittävästi puuttunut näihin rikoksiin. Hallitus rikkoo joidenkin ryhmien uskonnonvapautta myös soveltamalla niihin ääriilikkeisiin tarkoitettua lakia, vaikka kyseisten ryhmien ei tiedettäisi olevan väkivaltaisia.⁴³

Ilmaisun, lehdistön ja tiedonkulun vapaus

Valtiot, jotka välittävät erheellistä tietoa tai yllyttävät vihaan virallisissa tiedotusvälineissä, synnyttävät ennakkoluulojen kulttuurin. Näissä olosuhteissa uskonnolliset vähemmistöt ovat puolustuskyvyttömiä. Vailla oikeusvaltion suojaa, uhrit menettävät oikeutensa ilmaisun ja yhdistymisen vapauteen, koulutukseen, työllisyyteen ja lopulta elämään.

European Platform on Religious Intolerance and Discrimination EPRID, 2011.

Oikeus itseilmaisuun uskonnollissa tai vakaumuksellisissa kysymyksissä sisältyy sekä ilmaisuvapauteen että uskonnonvapauteen. Uskonnollinen tai vakaumuksellinen itseilmaisu kohtaa vastustusta kaikkialla maailmassa. Esimerkiksi ateistien esittämät näkemykset uskonnoista käsitetään helposti sananvapauden väärinkäytöksi ja uskonrauhan loukkaamiseksi.

Uskonnolliseen mediaan, toimittajiin, kustantajiin ja kirjakauppoihin kohdistetaan usein sensuuria, häirintää ja väkivaltaa. Tietyissä maissa omasta uskonnosta tai vakaumuksesta kertominen muille on lainvastaista.

On ratkaisevan tärkeää, että kansainvälisillä ihmisoikeussopimuksilla suojellaan yksittäisten ihmisten eikä uskontojen oikeuksia. Uskonnon häpäisemistä ja jumalanpilkkua koskevaa lainsäädäntöä käytetään useissa maissa epätoivottujen uskonnollisten ja vakaumuksellisten vähemmistöjen ilmaisuvapauden rajoittamiseen, mutta myös henkilökohtaisten kaunojen vuoksi. Esimerkiksi Pakistanissa kristityt ja muut vähemmistöuskontoryhmät elävät jatkuvan ahdistelun ja jumalanpilkkasyytösten pelossa. Samalla on arvioitu, että noin puolet jumalanpilkkasyytöksistä kohdistuu muslimienemmistön edustajiin. Pakistanissa jumalanpilkan vastainen lainsäädäntö on vääriä käytöille avoin, koska siinä ei vaadita näyttöä tai tahallisuutta ja koska siihen sisältyvä jumalanpilkan määritelmä on epäselvä. Jumalanpilkkasyytösten puolueeton tutkinta on käytännössä mahdotonta, sillä tutkintamekanismit ovat puutteelliset.

VENÄJÄ: Venäjän duuma kannatti vuonna 2012 laillisten rangaistusten koventamisesta tapauksissa, joissa kansalaisten uskonnollisia tunteita loukataan. Samana vuonna käsiteltiin vastaavia muutosehdotuksia rikoslakiin ja hallinnollisia loukkauksia koskevaan lakiin. Muutosehdotukset perustuvat kuitenkin epäselvään määrittelyyn, sillä uskonnollisten tunteiden loukkaaminen voi tarkoittaa mitä tahansa. Mikäli lakien muutosehdotukset hyväksytään, ne oikeuttaisivat mielivaltaista vallankäyttöä, josta on jo ennakkotapauksia.⁴⁴

Jumalanpilkkalait ja uskontojen häpäisemistä edistävät agendat eivät noudata ihmisoikeussopimusten henkeä eivätkä kansainvälistä lakia. Ihmisillä on oikeus olla kriittisiä ja ilmaista ajatuksiaan vapaasti myös uskonnoista ja vakaumuksista ilman uhkaa väkivallasta. Näistä kehityssuunnista huolimatta kansainvälinen suhtautuminen jumalanpilkkalakeihin ja uskontojen oikeuksiin on ollut vaihtelevaa. Esimerkiksi YK:n ihmisoikeusneuvoston toimintaa on kritisoitu sen hampaattomuudesta ja politisoitumisesta ja yleismaailmallisten ihmisoikeuksien ajamisen unohtamisesta.

Identiteetti

Uskonnollisen suvaitsemattomuuden uhreilta ei ole riistetty pelkästään oikeutta harjoittaa uskontoaan. He kärsivät kaikkien elämänalueitten perusvapauksien riistosta.

European Platform on Religious Intolerance and Discrimination EPRID, 2011.

Uskonnonvapaus merkitsee oikeutta itseymmärrykseen ja identiteettiin ilman valtion tai yhteiskunnan syrjintää. Joissakin maissa uskonnon vaihtaminen tai siitä luopuminen johtaa uskonnollisen tai siviili-identiteetin menetykseen. Syntymätodistuksiin, henkilöllisyystodistuksiin ja passeihin voi merkitä ainoastaan valtion hyväksymän uskonnon.

Siviili- ja perhelait eivät aina noudata uskonnonvapauden periaatteita. Tiettyissä maissa vähemmistöön kuuluvat uskonnollisten yhteisöjen jäsenet eivät voi avioitua tai kasvattaa lapsiaan oman uskontonsa mukaisesti.

Hylättyään tai vaihdettuaan uskontonsa ihminen ei välttämättä saa tulla haudatuksi oman uskonsa tai vakaumuksensa edellyttämällä tavalla. Valtio voi määrätä uskonnosta luopuvalle rangaistuksen, joka voi olla huoltajuuden, perintöoikeuden tai maanomistusoikeuden menettäminen tai kuolemanrangaistus. Valtio voi kieltää eri uskontoja edustavien väliset avioliitot. Naiset, lapset, siirtotyöläiset ja maahanmuuttajat ovat heikossa asemassa.

EGYPTI: Egyptiläinen tuomioistuin antoi 2009 Bahai-yhteisön jäsenille oikeuden olla ilmoittamatta uskontoaan virallisissa asiakirjoissa. Bahai-uskoiset oli aiemmin pakotettu ilmoittautumaan henkilöllisyysasiakirjoissa joko muslimeiksi, kristityiksi tai juutalaisiksi. Niille, jotka kieltäytyivät tästä, ei myönnetty lainkaan henkilöllisyystodistusta, eivätkä he näin ollen päässeet koulutuksen tai terveyspalvelujen piiriin.⁴⁵

Naiset ja uskonnonvapaus

Eurooppalainen keskustelu naisten uskonnollisen pukeutumisen sallimisesta tai kieltämisestä on vienyt huomiota sukupuolen ja uskonnonvapauden peruskysymyksistä. Eriarvoisuus, näkymättömyys ja voimattomuus ovat naisten ydinongelmia uskonnollisissa ja vakaumuksellisissa yhteisöissä. Suurin osa uskonnollisten ja vakaumuksellisten yhteisöjen johtajista on miehiä, eivätkä naiset saa julkista sananvaltaa itseään tai koko yhteisöä koskevissa asioissa.

Ihmisoikeusloukkauksia oikeutetaan toisinaan uskonnollisin perustein. Luonteenomaisia tapauksia ovat esimerkiksi naisten ja lasten ihmisoikeuksien kaventaminen perinteestä nousevan uskontotulkinnan mukaisesti.⁴⁶ Uskonnonvapaus voi toteutua naisten ja miesten kohdalla eri tavoin samankin yhteisön sisällä. Ajatus naisille suodusta uskonnonvapaudesta voi aiheuttaa syviä sosiaalisia ja kulttuurisia konflikteja, mikäli uudet arvot haastavat perinteiset tavat toimia ja elää. Sääntöjen muuttuminen aiheuttaa pelkoa yhteisön hajoamisesta ja vallan siirtymisestä vääriin käsiin. Sukupuolten välisen valta-asetelman heilahtaminen aiheuttaa yleensä vastarintaa erityisesti miesten johtajuuteen perustuvissa yhteisöissä.

Naisiin kohdistuvat rangaistukset saattavat olla kovempia sellaisissa yhteisöissä ja kulttuurisissa konteksteissa, joissa nainen kantaa harteillaan myös miehen ja perheen kunniaa. Uskonnon jättäminen tai vaihtaminen, mutta myös avioituminen eri uskontokuntaan kuuluvan kanssa, voi aiheuttaa sosiaalisen hylkäämisen. Vakavimmissa tapauksissa naiset jäävät vaille suojaa ja ovat alttiita hiljaisesti hyväksytyille niin sanotuille kunniaakostoille.

Ilman erityishuomiota naiset muuttuvat helposti näkymättömiksi ja jäävät uskonnonvapauskeskusteluiden ulkopuolelle. Uskonnolliset yhteisöt itse valitsevat puolestapuhujikseen perinteensä mukaisesti usein miehiä, mutta dialogiprosesseihin on päättäväisesti vaadittava mukaan naisia. Jos naiset

eivät ole tottuneet puhumaan julkisesti tai miesten kuullen, dialogiprosessia on muokattava kummallekin sukupuolelle sopivaksi.

Pakolaisuus

Vakavat uskonnonvapausrikkomukset aiheuttavat pakolaisuutta. Monet nykyisistä pakolaisista ovatkin liikkeellä uskontoperäisen vainon tai syrjinnän vuoksi. Turvapaikan saaminen uskonnollisperäisen vainon perusteella on harvinaista, vaikka Geneven pakolaissopimuksen⁴⁷ mukaan uskonto on yksi vainon peruste, jonka vuoksi voi saada kansainvälistä suojelua.⁴⁸ Uskonnolliseen vähemmistöön kuuluvien olosuhteet vaihtelevat suuresti saman maan sisällä, mikä on jäänyt vaille riittävää huomiota. Pakolaisuuden syitä ja valtioiden tilanteita kartoittavissa maatiedoissa on usein puutteita. Monet kotimaastaan pakoon lähteneet joutuvat palaamaan lähes varmaan kuolemaan, ja toiset menettävät mielenterveytensä pitkittyneissä turvapaikkaprosesseissa pelätessään palautusta kotimaahansa. Suuri määrä uskonnon tai vakaumuksen vuoksi pakenevista jää lähialueen tai maan sisäiseksi pakolaiseksi, mikä puolestaan rasittaa erityisesti köyhien valtioiden ennestään vähäisiä resursseja.

III Uskonnonvapaus ja Suomen ulkopolitiikka

Uskonnonvapautta kohtaan on Suomen ulkopoliitikassa osoitettu periaatteellista kiinnostusta, mutta käytännössä tämä on näkynyt harvoin aloitteellisenä uskonnonvapauden edistämisenä. Ulkopoliitikassa on ollut tapana kunnioittaa uskontoja, mikä on usein tarkoittanut pidättäytymistä uskontoa ja politiikkaa yhdistävästä keskustelusta sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Uskontojen ja vakaumusten passiivisen kunnioittamisen taustasyitä voivat olla suomalaisen poliittisen kulttuurin tapa erottaa uskonto ja politiikka sekä käsitykset uskonnon liittymisestä yksityiseen elämään. Uskonnonvapaus ihmisoikeutena kuitenkin pakottaa tarkistamaan käsityksiä, sillä suurimmassa osassa maailmaa uskonto tai vakaumus ei ole pelkästään henkilökohtainen asia.

Uskontojen ja vakaumusten tarjoama arvopohja ja käsitteistö on jatkossakin merkittävä, mutta uudelleenlaistulle keskustelulle on suuri tarve. Uskonnonvapaudesta puhuttaessa ei puhuta sinänsä vakaumuksista, uskonnoista tai teologisista tulkinnoista, vaan ihmisoikeudesta. Uskonnonvapauden loukkaukset ovat vakavia ihmisoikeusrikkouksia, jotka ilmenevät samalla lailla kuin muutkin ihmisoikeusloukkaukset: pakottamisena, uhkaamisena ja fyysisenä väkivaltana. Näissä tilanteissa pelkkä kunnioittaminen ei riitä. Tarvitaan proaktiivisia ja reaktiivisia menetelmiä, jotta ihmisoikeudet voisivat toteutua jakamattomina. Kansainväliset ihmisoikeussopimukset antavat kantavan perustan edistää uskonnonvapautta.

Tässä osassa tarkastellaan Suomen ulkopoliitiikan päätavoitteita ja periaatteita, joihin uskonnonvapauden kysymykset yhdistyvät erottamattomasti.

Suomi lupaa ulkopoliitikassaan tukea sanan-, uskon-, ja uskonnonvapautta ja korostaa uskonnollisten vähemmistöjen oikeuksia. Suomen ulkopoliittikan päätavoitteita ovat kansainvälisen vakauden, turvallisuuden, rauhan, oikeudenmukaisuuden, kestävä kehityksen, oikeusvaltion, demokratian ja ihmisoikeuksien edistäminen. Voimassa olevassa hallitusohjelmassa Suomi sitoutuu toteuttamaan arvopohjaista ulkopoliitikkaa pyrkimällä tukemaan mahdollisimman laajaa vuoropuhelua yli poliittisten, kulttuuristen ja uskonnollisten rajojen. Kansainvälisiin standardeihin pohjautuvia Ihmisoikeuksia edistetään kahdenvälisissä suhteissa ja kansainvälisissä järjestöissä rakentamalla ja tuloksiin pyrkivällä tavalla. Suomen ihmisoikeusperustaisen kehityspoliittikan arvot juontuvat YK:n ihmisoikeuksien julistuksen periaatteista.⁴⁹

Eri politiikka-alojen johdonmukainen tarkastelu ja suunnittelu ovat Suomen ulkopoliittikan keskeisiä tapoja toimia ihmisoikeusperustaisesti. OECD:n määritelmää mukaillen johdonmukaisuus tarkoittaa synergian ja täydentävyyden etsimistä yhteisesti hyväksytyjen tavoitteiden saavuttamiseksi siten, että toiset politiikan alat eivät kärsi toisaalla tehdyistä päätöksistä. Edellä olevan kuvauksen mukaisesti uskonnonvapaustematikka on erottamaton osa johdonmukaisuuspohdintoja, sillä uskonnonvapauden eri ulottuvuudet vaikuttavat turvallisuuspoliittiseen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen kehitykseen.

Suomen turvallisuuspolitiikan tavoitteita ja periaatteita

Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka nojaa turvallisuuden aktiiviseen rakentamiseen ja turvallisuusuhkien ennakointiin sekä torjumiseen. Ennakoiminen vaatii kansainväliseltä yhteisöltä avoimuutta, ihmisoikeuksien, demokratian ja oikeusvaltion edistämistä sekä kansainvälisen oikeuden noudattamista. Kansainvälisen yhteistyön katsotaan rakentuvan avoimuuteen sekä yleismaailmallisten arvojen ja kansainvälisen oikeuden noudattami-

seen. Perinteisen turvallisuuspolitiikan keinojen ja sotilaallisen puolustuksen lisäksi Suomen valtio katsoo tarvitsevansa muita toimenpiteitä. Globaali keskinäisriippuvaisuus ja muuttuneet voimasuhteet asettavat Suomen turvallisuuspolitiikalle uusia haasteita. Ei-valtiollisilla toimijoilla (esimerkiksi kansalaiset, yritykset, sosiaalinen media) on valtaa luoda epävakautta.⁵⁰

Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan merkitys EU:n naapuruuspolitiikan muotoutumiselle on tärkeä. Suomi osana EU:ta tukee näiden valtioiden taloudellisten, sosiaalisten ja poliittisten rakenteiden muodostamista sekä yhteiskuntien vakauttamista. Poliittiset murrokset muokkaavat jatkuvasti sisäisiä voimasuhteita sekä tekevät tilaa uusille arvoille ja instituutioille. Politisoitunut uskonnollisuus on muutosprosessin voimatekijöitä. Alueen kehityssuunnat vaikuttavat myös Euroopan laajaan turvallisuusyhteisöön, jonka säilyminen ja vahvistuminen ovat Suomen turvallisuuspoliittisia tavoitteita.

Itsemääräämisoikeuden ja valtioiden suojeluvuorituksen välinen jännite yhdistettynä kansainvälisen oikeuden ja ihmisoikeussopimusten velvoitteisiin tuottavat merkittäviä haasteita kansainvälisen yhteisön toimintakyvylle. Suomen turvallisuuspolitiikassa korostetaan YK:n turvallisuusneuvoston asemaa ainoana instituutiona, jolla on keskeinen asema luoda kaikkia valtioita sitovia kansainvälisiä ratkaisuja.⁵¹

Suomi osallistuu kansainväliseen kriisinhallintaan YK:n ja EU:n kautta. Kriisinhallinnan ympäristöt muuttuvat nopeasti, ja laadukas kriisinhallinta vaatii jatkuvaa päivittämistä. Uskonto ei yleisesti ottaen ole ollut esillä kriisinhallinnasta puhuttaessa. Yksittäiset operaatiot on silti suunniteltu huomioiden kohdemaan uskonto. Esimerkiksi EU:n operaatiot Malissa ja Somaliassa, joihin Suomi osallistuu, on suunniteltu islam-painotteisesti. Uskontoa enemmän painotetaan yleistä ihmisoikeuksien huomioon ottamista.

Suomen kriisinhallintajoukkoihin lähtevät sotilaat osallistuvat opintokokonaisuuteen, jossa käsitellään lyhyesti kohdemaan uskontotilannetta sekä tapakulttuuria. Opintokokonaisuus on kuitenkin liian pintapuolinen, jotta

sijoitusmaan kokonaistilanne ja uskonnonvapauden tematiikka avautuisivat riittävästi kriisinhallinnan näkökulmasta. Yhteiskuntaan, kulttuuriin ja uskontoihin liittyvän tiedon hankinta jää paljolti yksittäisen sotilaan oma-aloitteellisuuden varaan. Kriisinhallintajoukot eivät siten aina tunnista kaikkia työn kannalta tarpeellisia ongelmia tai teemoja.

Kokonaisvaltainen kriisinhallinta kaipaa siis kehittämistä kohti uskonnonvapauden parempaa hallintaa osana työn suunnittelua, koulutusta ja toteutusta. Samalla muiden ihmisoikeuksien edistäminen vahvistuu.

Uskonnonvapauden huomioiva kriisinhallinta on kehittämisaikaa, jossa Suomessa voi periaatteittensa ja tavoitteittensa mukaisesti olla vahva rooli. Uskonnonvapauden huomioon ottaminen merkitsee kohdemaan uskontokentän tuntemusta ja sen kunnioittamista operaatioissa. Uskonnonvapautilanteen kartoituksessa tulee käsitellä kriisialueen uskontotilanne kattavasti ja tunnistaa potentiaaliset uhat. Lisäksi toimintamuotoihin kuuluu havainnointi kohdemaan uskontojen ja vakaumusten rauhaa sekä ihmisoikeuksia tukevista elementeistä ja niiden valjastamista rauhanprosessiin. Erityisen tarkkailun kohteena on oltava ihmisoikeuksia ja rauhaa polkevien tahojen toiminta, mutta myös ihmisoikeuskonfliktien aktiivinen käsitteleminen dialogissa eri osapuolten kanssa. Dialogiin on osallistettava kattava otos uskontojen ja uskonnottomien edustajia. Samoin on ponnisteltava naisten liittämiseksi neuvotteluihin. Kriisinhallintatoiminnassa on tunnistettava uskonnolliset motivaatiot ja kriisejä aiheuttavien kipupisteet sekä uskontoryhmien tai uskontojohtajien kytkökset politiikkaan. Kriisinhallintaoperaatioiden onnistumisen varmistamiseksi on ymmärrettävä konfliktien taustasyitä tarkasti etenkin silloin, kun ne ovat uskonnollisväritteisiä mutta eivät todellisuudessa liity uskontoon. Käytännön työssä uskonnonvapauden huomioon ottava kriisinhallinta toteutuu uskontopohjaisten konfliktien ennalta ehkäisyinä ja ratkaisemisena, rauhanvälityksenä, sovitteluna ja uskonnonvapauden turvaamisena esimerkiksi siviilikriisinhallinnan ja kehityspolitiikan menetelmillä.

Suomen ihmisoikeuspolitiikan prioriteetteja

Suomi korostaa ihmisoikeuspolitiikassaan ihmisoikeuksien jakamattomuutta ja keskinäistä riippuvuutta. Uskonnollisten ja muiden vähemmistöjen tasa-arvoinen asema liittyy Suomelle tärkeään kokonaisvaltaisen syrjimättömyyden käsitteeseen, jonka omaksuminen kansainvälisessä yhteisössä on yksi Suomen ihmisoikeuspolitiikan tavoitteista. Ulkoasiainministeriö hyväksyi kesäkuussa 2013 ensimmäisen ihmisoikeusstrategiansa ja siihen liittyvän vuosien 2013-2015 toimintaohjelman. Niissä korostetaan syrjinnän vastaista toimintaa ja sitä, että syrjintä perustuu joissakin tapauksissa myös uskonnolliseen tai muuhun vakaumukseen. Suomi painottaa moniperustaisen syrjinnän kohteena olevien väestöryhmien erityistä huomiointia. Esimerkkejä tällaisista ryhmistä ovat uskonnollisiin vähemmistöihin kuuluvat naiset ja etniset vähemmistöt. Myöskään vähemmistöryhmien sisällä esiintyvää syrjintää - kuten uskontoryhmien sisäistä tai uskontoperusteista - ei tule hyväksyä perinteisiin vetoamalla.⁵²

Suomi tukee inhimillinen turvallisuus – käsitteen kehittämistä ja sen toteuttamista esimerkiksi EU:n kriisinhallintatyössä. Inhimillisen turvallisuuden käsite eroaa perinteisistä käsitteistä siten, että turvallisuutta tarkastellaan valtion tai kansakunnan näkökulman sijasta yksilön lähtökohdista. Turvallisuus merkitsee tämän tulkinnan mukaan arkipäivää, jossa ravintoa ja puhdasta vettä on riittävästi saatavilla ja yksilö on turvassa väkivallalta ja syrjinnältä. Uskonnon ja omantunnon vapaus on arjen turvallisuutta, jossa yksilöt ja yhteisöt ovat suojassa sanalliselta ja fyysiseltä väkivallalta.

Ihmisoikeuspoliittisen selonteon mukaan Suomen on tehostettava ihmisoikeuspolitiikkansa toimeenpano kouluttamalla virkamiehet EU:n ihmisoikeuspolitiikan lähtökohtiin ja välineisiin. Sama pätee myös uskonnonvapauteen. Suurlähettiläiden kyky analysoida uskonnonvapaustilannetta sekä raportoida tuloksia kotimaahan parantavat edellytyksiä suunnitella ihmisoikeus- ja muuta ulkopoliittikkaa.⁵³

Suomen kehityspolitiikka

Kehitysyhteistyö on Suomen ihmisoikeuspolitiikan välineistä keskeisimpiä. Voimavaroja osoitetaan myös esimerkiksi humanitaarisen avun ja kriisinhallintatyön kautta ihmisoikeustavoitteiden saavuttamiseen.

Suomen ihmisoikeusperustaisen kehityspolitiikan taustalla on YK:n ihmisoikeuksien julistukseen kirjattu periaate ihmisarvon ja -oikeuksien tasavertaisuudesta. Suomi tukee sanan-, uskon-, ja uskonnonvapauksia ja korostaa uskonnollisten vähemmistöjen oikeuksia kehityspolitiikassaan.⁵⁴ Kehitysyhteistyön tuella pyritään takaamaan paikallisväestöjen oikeus saada tietoa omista perus- ja ihmisoikeuksistaan, mutta myös vahvistamaan viranomaisten ihmisoikeusvelvoitteiden toimeenpanoa ja seurantaa. Näihin velvoitteisiin kuuluu myös kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin sisältyvä uskonnonvapaus. Suomella on myös intressi tukea kansalaisyhteiskunnan kehitystä, johon lukeutuvat kansalaisyhteiskunnan toimintavapaus, viranomaisyhteistyö sekä sivistyksellistä ja kulttuurista toimintaa. Riippumaton oikeuslaitos, ilmaisun, yhdistymisen ja kokoontumisen vapaus, vastuullinen hallitus ja paikallishallinto nähdään välttämättömiksi toimivalle demokratialle. Uskonnonvapauden ja oikeusvaltioperiaatteen välillä on toisiaan vahvistava yhteys.

Suomi korostaa heikossa asemassa olevien ja syrjittyjen oikeuksien edistämistä kehityspolitiikan keinoin. Eriarvoisuuden vähentäminen on yksi kehityspolitiikan läpileikkaavista tavoitteista. Vähemmistöuskontojen edustajat joutuvat helposti syrjinnän kohteeksi. Syrjintä uskonnon perusteella on yhteiskuntaa köyhdyttävä rakenne, kestävän kehityksen este, joka vaikuttaa suoraan ihmisten elämään ja yhteiskunnan laajempaan tilaan. Ristiriitantilanteissa Suomi lupaa puolustaa heikoimpien oikeuksia.⁵⁵ Uskonnonvapauden edistäminen osana syrjinnän vastaista toimintaa merkitsee välitöntä osallistumista köyhyyden vastaiseen taisteluun.

Sukupuolten tasa-arvo ja naisten aseman parantaminen on yksi Suomen kehityspolitiikan läpileikkaavista tavoitteista ja ratkaiseva edellytys inhimilliselle kehitykselle.⁵⁶ Uskonnonvapauskysymyksissä sukupuolisensitiivisyys on välttämätöntä. Kuten edellä on kuvattu, uskonnonvapauden puute tai sen toteutuminen vaikuttaa miehiin ja naisiin eri tavoin. Naisten ääni tarvitsee tilaa kuuluakseen, ja naiset tarvitsevat rohkeutta sekä osaamista ajaa oikeuksiaan yhteiskunnassa. Yhtä tärkeää on varmistaa dialogi uskonnollisten yhteisöjen miesten ja naisten välillä, mikäli uskonnon nimissä asetetut erityisrajoitteet naisille ovat kansainvälisten ihmisoikeuksien vastaisia.

Suomen ihmisoikeuspolitiikan kansainväliset vaikutuskanavat EU, Etyj ja YK

EU on Suomen ihmisoikeuspolitiikan keskeinen vaikutuskanava. Suomi haluaa vahvistaa ääntään jäsenvaltioiden joukossa sillä korostuksella, että ihmisoikeusnäkökohdat on huomioitava säännönmukaisesti kaikessa päätöksenteossa ja toiminnassa unionin sisällä sekä ulko- ja turvallisuuspolitiikassa. Suomen tavoitteena on jatkaa EU:n ihmisoikeusedustajan työn tukemista. Lisäksi Suomi kehittää kansainvälisiä instituutioita ihmisoikeus-sensitiivisyyden lisäämiseksi.

EU:n vaikutusvalta ihmisoikeusasioissa on sisäisen yhtenäisyyden ja toimintakyvyn varassa. Yhteiset kannat perustuvat kaikkien jäsenvaltioiden tukeen, ja niin sanotusti samanmielisten jäsenmaiden epäviralliset tai viralliset liittoumat vahvistavat ajettujen kantojen ääntä yhteisistunnoissa. Uskonnonvapaus ihmisoikeutena on vaativa teema EU:ssa, sillä se herättää jäsenvaltioissa erilaisia reaktioita. EU-maista Italia, Hollanti ja viime aikoina Saksa ovat ottaneet uskonnonvapauden ihmisoikeuspolitiikkaansa keskeiseksi painopisteeksi.⁵⁷

Vuonna 2012 Euroopan unionin neuvosto hyväksyi ihmisoikeuksia ja demokratiaa koskevan EU:n strategian sekä toimintasuunnitelman. Strategiassa EU:n jäsenvaltiot ovat päättäneet tehostaa uskonnon ja vakaumuksen vapauden edistämiseen tähtäävää toimintaansa, ja jäsenvaltioille on määritelty yksityiskohtaisia ihmisoikeustavoitteita. Toimintasuunnitelmaan liittyvät suuntaviivat (*guidelines*) uskonnonvapaudesta. Nämä suuntaviivat sisältävät operatiiviset linjaukset siitä, miten EU ja sen jäsenvaltiot jatkossa edistävät uskonnonvapautta.

Suomi on pitkäjänteisesti tukenut Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön (Etyj) työtä monella tasolla. Tuen piiriin on lukeutunut myös demokraattisten instituutioiden ja ihmisoikeuksien toimisto (Office for Democratic Institutions and Human Rights, ODIHR), jonka toimivaltaan kuuluvat ihmisoikeuksien ja perusvapauksien edistäminen, oikeusvaltio- ja demokraatiaperiaatteiden turvaaminen, demokraattisten instituutioiden vahvistaminen ja suvaitsevaisuuden edistäminen. ODIHR:n alaisuuteen kuuluu uskonnon ja vakaumuksen vapauden asiantuntijapaneeli⁵⁸, jota on kuultu tätä selvitystä tehdessä. Suomi haluaa Etyj-ihmisoikeuspolitiikassaan myös vahvistaa kansalaisyhteiskuntaosallistumista ja ihmisoikeuspuolustajien asemaa.⁵⁹ Uskonnonvapautta puolustavat yksilöt ja yhteisöt sisältyvät tähän joukkoon.

YK:ssa Suomi on myös tukenut merkittävästi ihmisoikeusvaltuutetun toimistoa sekä haluaa kehittää vuonna 2006 perustetun YK:n ihmisoikeusneuvoston toimintaa. YK:n ihmisoikeusneuvostossa toimii neuvoston nimittämä YK:n uskonnonvapauden erityisraportoiija, joka on itsenäinen asiantuntija.⁶⁰ Hän reagoi suoraan uskonnonvapauserikkomuksiin käymällä dialogia valtioiden edustajien kanssa, sekä raportoi vuosittain YK:n ihmisoikeusneuvostolle uskonnonvapauden trendeistä sekä omasta toiminnastaan. Erityisasiantuntijan asiantuntemusta voi käyttää, kun valtiot pohtivat uskonnonvapauden edistämisen keinoja.

IV Haastattelu- ja aineistotutkimus

Haastattelu- ja aineistotutkimus tehtiin osana selvitystyötä. Haastattelussa kartoitettiin uskonnonvapauden kriittisiä kysymyksiä, prioriteetteja ja toimenpiteitä. Asiantuntijat vastasivat strukturoituun kyselyyn, jossa analysoitiin ajankohtaisia uskonnonvapaustrendejä sekä EU:n, YK:n ja Suomen rooleja ja pohdittiin, mitä uskonnonvapauden tehokkaampi edistäminen vaatii.

Tutkimuksen perusteella tunnistettiin seuraavat pääkohdat:

- strategisen suunnittelun tarve
- tiedon lisääminen ja asiantuntemuksen kasvattaminen
- yhteistyökumppaniverkostojen kehittäminen ja hyödyntäminen
- uskonnonvapaustavoitteiden valtavirtaistaminen
- prosessien tukeminen
- uusien toimintojen kehittäminen (pitkän aikavälin proaktiiviset menetelmät)
- reagointi uskonnonvapauden toteutumiseksi (lyhyen aikavälin reaktiiviset menetelmät)

Seuraavaksi tarkastellaan tutkimuksessa esille nousseita keskeisiä menetelmiä, joiden hyödyntäminen uskonnonvapauden vahvistamiseksi on välttämätöntä.

Strategisen suunnittelun tarve

Haastattelu- ja aineistotutkimus paljasti sen, että uskonnonvapauden edistäminen kaipaava kansainväliseltä yhteisöltä strategisen ja tavoitteellisen ajattelun sekä toimintatapojen kehittämistä. Valtioiden väliset poliittiset instrumentit, periaatteet ja toimintatavat vaativat uudelleen tarkastelua uskonnonvapauden näkökulmasta.

Kun kansainvälinen yhteisö pyrkii hahmottamaan käsityksiään uskonnonvapaudesta, on vältettävä kapeaa ajattelua: kyse on laajemmasta kokonaisuudesta kuin vähemmistöjen oikeuksien ajaminen tai uskonnon harjoittaminen.⁶¹ Uskonnonvapaus on kokonaisuus, joka linkittyy demokratian kehittämiseen, konfliktien ehkäisyyn, terrorismin vastaiseen toimintaan ja kehitykseen. Kyse ei ole pelkästä moraalista hyvän tahdon eleestä, vaan YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen (1966) velvoittamasta laillisesta tehtävästä.⁶² Mikään yksi keino tai lähestymistapa ei ole riittävä, siksi tarvitaan laajempaa keinovalikoimaa.⁶³ Hyvä esimerkki strategisesta suunnittelusta ja siihen liittyvistä suosituksista pääkohtineen on Yhdysvaltojen ulkoministerin Uskonto ja ulkopoliitiikka -työryhmän White Paper.⁶⁴

Uskonnonvapauden johdonmukaisen edistämisen suunnittelulle ja toimeenpanolle on osoitettava voimavaroja. Rahallisten resurssien lisäksi on kiinnitettävä huomiota asiantuntemukseen ja poliittisten instrumenttien kehittämiseen. Lisärahoitustarpeen suuruutta voidaan säädellä hyödyntämällä kansainvälisiä toimintakanavia ja asiantuntijayhteisöjä. Strategisessa työskentelyssä olisi mielekästä hyödyntää esimerkiksi YK:n uskonnonvapauden erityisraportoijan asiantuntemusta ja Etyj:n Demokraattisten instituutioiden ja ihmisoikeuksien toimiston (ODIHR) yhteydessä kokoontuvan uskonnonvapauspaneelin asiantuntijoita, jotka ovat erikoistuneet uskonnonvapautta edistävien toimintasuunnitelmien laadintaan ja uskonnonvapauskoulutukseen. Linkittyminen Yhdysvalloissa toimivaan riippu-

mattomaan uskonnonvapauskomiteaan U.S. Commission on International Religious Freedom (USCIRF)⁶⁵, ODIHR:n ja tämän selvityksen asiantuntijoihin tarjoaa myös väyliä kansainvälisiin uskonnonvapausoimijaverkostoihin.⁶⁶ Norjassa toimivat Norwegian Helsinki Committee⁶⁷ ja Oslo Coalition on Freedom of Religion or Belief⁶⁸ ovat uskonnonvapauden asiantuntijaorganisaatioita, jotka keräävät tietoa ja raportoivat globaalista uskonnonvapausilanteesta. Muita hyviä kansainvälisiä tiedonlähteitä ja yhteistyötahoja ovat mm. Pew Research Center⁶⁹, Forum 18⁷⁰, The Institute for Global Engagement⁷¹, First Step Forum⁷² ja EPRID (European Platform on Religious Intolerance and Discrimination)⁷³.

Tiedon lisääminen ja asiantuntemuksen kasvattaminen

*Toiminta ilman ajatusta on haitallista ja ajatteleminen ilman toimeenpanoa on merkityksetöntä.*⁷⁴

Chris Seiple, The Institute for Global Engagementin johtaja.

Ymmärrys siitä, minkälaisia laillisia ja tapakulttuurisia esteitä uskonnonvapaus kohtaa, keihin ja minkälaisiin tekijöihin pitää vaikuttaa, on uskonnonvapauden edistämisen tärkeintä ydinosaamista. Ulkopoliittisten toimijoiden osaamisen kehittäminen on välttämätöntä, jotta tieto uskontojen dynamiikasta ja sen yhteyksistä ulkopoliittikkaan, kehitykseen, diplomatiaan ja turvallisuuteen kirkastuu. Turvallisuusuhkien torjumisen ohella tarvitaan kattavampaa analyysiä uskontojen monista rooleista yhteiskunnissa ja uskontojen potentiaalista edistää kehitystä ja ratkaista konflikteja.⁷⁵

Osaamisen kehittäminen pohjautuu luonnollisesti laadukkaaseen tietoon, jota uskonnonvapaudesta on saatavilla kansainvälisesti, mutta jonka määrä on selkeästi kasvatettava. Keskeisimpiä tietolähteitä ovat uskonnonva-

pautta käsittelevät raportit, asiantuntijat, uskonnonvapautta edistävät ja tutkivat instituutiot (esimerkiksi USCIRF), kansalaisyhteiskunnan ja vakauksellisten yhteisöjen ryhmät ja tutkijat.

Säännölliset konsultaatiot uskontoryhmien, asiantuntijoiden, uskonnonvapauspuolustajien ja ihmisoikeusryhmien kanssa tuottavat ajankohtaista tietoa uskonnonvapaudesta ja uskonnoista yleensä. Ne voivat myös kehittää tai tarjota keinoja ratkaista erilaisia uskonnonvapauden ongelmatilanteita. Valtionhallinnon, akateemisen maailman ja kansalaisyhteiskunnan väliset konsultaatiot rakentavat tilan yhdistää tietoa uskonnonvapaudesta monialaisesti sekä tarkastella uskonnonvapauden poliittisia ja toiminnallisia prosesseja. Konsultaatioissa on syytä kohdistaa huomio erityisesti ryhmiin, jotka ovat itse kohdanneet uskonnonvapausloukkauksia ja rajoituksia.⁷⁶

Maatiedon tuottaminen on ulkomaan edustustojen perustehtäviä. Tähän jo olemassa olevaan materiaaliin olisi hyödyllistä luoda uskonnonvapaustilanteen maatietokanta normaalien toimintatapojen mukaisesti. Niissä maissa, jotka eivät kuulu edustustoverkostoon, seuranta voidaan harjoittaa muiden EU-maiden edustustojen välisenä yhteistyönä.

Uskonnonvapaustilanteen havainnointi on vaativaa, sillä todellisuus ja puhe eivät välttämättä kohtaa. Joskus näyttää siltä, että uskonnollisten vähemmistöjen oikeuksia kunnioitetaan, vaikka näin ei ole. Puheet suvaitsevaisuudesta ja uskontojen välisestä dialogista voivat kätkeä alleen vakaviakin loukkauksia. Esimerkiksi Azerbaidzhanissa järjestettiin vuonna 2011 Euroopan neuvoston, UNESCO:n ja Sivilisaatioiden Allianssin tukemana Maailman foorumi kulttuurien välisestä dialogista⁷⁷. Tilaisuudessa Azerbaidzhanin presidentti vakuutti, että maassa vallitsee täysi uskonnonvapaus. Samanlaisesti sunni-muslimeita sekä kristittyjä kiellettiin kokoontumasta ja mellakkapoliisit ahdistelivat seurakuntia.⁷⁸

Yhteistyöverkostojen kehittäminen ja hyödyntäminen

Kansainvälinen toiminta pohjautuu pääasiallisesti verkostoyhteistyöhön. Verkostot toimivat vertikaalisesti ja horisontaalisesti, mutta eri tasojen välinen yhteistyö (esimerkiksi valtion ja kansalaisyhteiskunnan) on tunnetusti haasteellista. Uskonnonvapauden tematiikkaa ei voi onnistuneesti käsitellä kansainvälisesti ilman paikallistason panosta, sillä uskonnonvapauden puute vaikeuttaa yksilöiden elämää arjessa. Myös ratkaisut löytyvät usein paikallisesti. Kansalaisyhteiskuntaa kuulemalla ja kouluttamalla voidaan muuttaa asenteita ja käytöstä. Siksi uskonnon ja vakaumuksen vapauden tehostamisessa on hakeuduttava entistä ponnekkaammin uusien yhteistyökuvioihin sekä vahvistettava yksilön äänen kuulumista valtiollisissa yhteyksissä.⁷⁹ Taloudellista ja poliittista tukea pohdittaessa on kiinnitettävä huomio seuraaviin seikkoihin, jotta tuki kohdentuisi tasapuolisesti ja oikeudenmukaisesti.

Yhteistoiminnassa on varmistettava se, ettei uskonnonvapauden edistäminen kohdistu vain yhden uskontokunnan tai vakaumuksellisen liikkeen hyväksi. Tunnistamisprosessissa on pyrittävä löytämään ne ryhmät, jotka ajavat ihmisoikeuspohjaista uskonnonvapautta kaikille, mutta vältettävä liian kapeasti ajattelevia tai väkivaltaiseen toimintaan taipuvaisia ryhmiä. Vakaukselliset järjestöt ja uskonnolliset yhteisöt saattavat kiinnittää korostetusti huomiota oman uskontonsa tai vakaumuksensa edustajien kokemuksiin uskonnonvapausloukkauksiin. Näiden ryhmien valjastaminen edistämään uskonnonvapautta jokaiselle kuuluvana yleismaailmallisena oikeutena on mahdollisuus, jota uskonnonvapautta ihmisoikeutena ajavat tahot eivät saa ohittaa. Osallistava toimintatapa antaa tilaisuuden hyödyntää uskonnollisten johtajien vaikutusvaltaa kansainvälisten standardien toteutumiseksi.⁸⁰

Keskusteluiden valmistelu on syytä aloittaa tunnistamalla asianomaisen maan perinteisiä ja toiminnassa olevia dialogijärjestelmiä, joiden kautta voi edistää uskonnonvapautta kaikkia koskevana ihmisoikeutena. Uskon-

nollis-poliittisten kytkösten tunnistaminen lisää ulkopoliittisten toimenpiteiden vaikuttavuutta.⁸¹ Yhtä tärkeää on välttää vähemmistöuskontojen sulauttamista enemmistöihin, sillä niiden edustus voi olla poliittisissa prosesseissa vähäisempää kuin enemmistön.⁸² Yhteistyössä on tarkasti tiedettävä tapaus- ja aluekohtainen vaihtelu.

Uskonnollisten yhteisöjen ja eri toimijoiden väliset poliittiset kytkökset vaihtelevat maittain. Ryhmillä voi olla omat motivaationsa ja pyrkimyksensä, eivätkä ne välttämättä noudata tai edistä uskonnonvapautta kansainvälisten standardien mukaisesti, vaikka toisin väittäisivätkin. Myös ryhmien sisällä voi tapahtua uskonnonvapausloukkauksia.

Yhteistyöhön on otettava mukaan myös ne pienet ryhmät, jotka eivät välttämättä tunne ihmisoikeuskieltä. Heillä saattaa olla kipeitä kokemuksia uskonnonvapausloukkauksista, ja asenteet sortajaa kohtaan voivat olla katkeria.⁸³ Uskonnonvapausohjelmien toimeenpanossa on keskeistä luoda luottamukselliset suhteet eri osapuoliin sekä ylläpitää avointa keskusteluyhteyttä.⁸⁴ Yhteisen keskustelun tuloksena on mahdollista synnyttää uskonnonvapautta edistävä yhteinen toimintasuunnitelma.⁸⁵

Analyysi yhteistyökumppaneista

Uskonnonvapausagendan toteutuminen vaatii yhteistyötä kansainvälisten toimijoiden välillä. Samanmielisten valtioiden yhteisponnistelut ovat tehokkaampia kuin yksittäisten valtioiden toimet. Seuraavaksi esitellään joitakin Suomen kannalta kiintoisia esimerkkimaita, joissa uskonnonvapaus on otettu konkreettiseksi prioriteetiksi.

EU:n jäsenmaista Hollanti on vienyt pisimmälle ihmisoikeusstrategiaansa kirjatun uskonnonvapautavoitteen toiminnallistamisen. Kokonaisuudessaan Hollannin ihmisoikeusstrategia on edistyksellinen. Hollanti aloitti vuonna 2009 uskonnonvapautta edistävän pilottihankkeen. Toiminnan

instrumentteja ovat esimerkiksi ihmisoikeusrahaston strateginen käyttö, yhteistyö EU:ssa ja muissa monenkeskisissä organisaatioissa, lobbaus, vaikuttamistyö, seminaarit ja akateeminen yhteistyö. Hollanti sijoitti pilot-timaittensa (Kiina, Egypti, Intia, Kazakstan ja Eritrea) edustustoihin joko ulkoasiainhallinnon sisäisiä asiantuntijoita tai palkkasi ulkopuolelta uskonnonvapauden asiantuntijoita.⁸⁶ Pilotin ensivaiheen jälkeen maiden määrä päätettiin lisätä kymmeneen.

Iso-Britannia on viime vuosina lisännyt voimavarojaan uskonnonvapauden edistämiseksi ulkopolitiikassaan. Maan ulkoministeriö on kehittänyt uskonnonvapaustyökalut⁸⁷, jotka ovat myös innoittaneet EU:n uskonnonvapauden suuntaviivojen kehittämistä. Ministeriö järjestää uskonnonvapautta käsitteleviä keskusteluja henkilökunnalleen, ja teema on nostettu ihmisoikeustyön rahoitusprioriteetiksi vuosille 2013–2014. Varoilla on tarkoitus rahoittaa maahankkeita, joissa pyritään vahvistamaan uskonnonvapautta kolmansissa maissa. Dialogifoorumi Wilton Park on ottanut uskonnonvapauden keskustelutarjan temaksi.⁸⁸

Ruotsin EU-puheenjohtajuuskaudella 2009 Eurooppa-neuvosto hyväksyi ensimmäiset päätöslauselmat uskonnonvapaudesta. Ruotsi on vahvistanut käsitystä uskonnonvapauden yleismaailmallisuudesta kansainvälisillä foorumeilla. Muita uskonnonvapauden puolesta aktiivisesti toimivia valtioita Euroopassa ovat Italia, Saksa, Vatikaani ja viime aikoina myös Ranska.

Pohjois-Amerikan maat ovat strategisesti kehittäneet uskonnonvapausagendaansa sekä sitä, miten uskonnonvapaus asetetaan ulkopolitiikan tavoitteeksi. Maat ovat myös osoittaneet riittävät resurssit seurantaan, raportointiin ja diplomaattiseen toimintaan.⁸⁹ Kanadan ulkoasiainministeriön alaisuudessa toimii uskonnonvapaustoimisto, johon nimettiin keväällä 2013 suurlähettilääksi Andrew Bennett. Uskonnonvapaus on Kanadan ulkopoliittinen prioriteetti.

Yhdysvallat edistää uskonnonvapautta johdonmukaisesti. Se kiinnittää kansainvälisten toimijoiden huomion uskonnonvapausloukkauksiin raportoidulla niistä. Avainasemassa ovat Yhdysvaltojen suurlähetystöt, joiden välityksellä Yhdysvaltain poliittinen johto saa yksityiskohtaista tietoa uskonnonvapauden kehityksestä eri puolilla maailmaa. Vuonna 1998 hyväksyttiin Kansainvälinen uskonnonvapausasetus (International Religious Freedom Act), jonka seurauksena USA:n ulkoministeriöön perustettiin Kansainvälisen uskonnonvapauden toimisto (Office of International Religious Freedom), uskonnonvapausuurlähettilään toimi (Ambassador-at-large for International Religious Freedom) sekä itsenäinen ja puolueeton komissio (Commission on International Religious Freedom).

Uskonnonvapaustavoitteiden valtavirtaistaminen

Diplomatian eri tasot tulisi ottaa yhtä aikaa käyttöön niin kansallisilla, alueellisilla kuin multilateraalisillakin tasoilla, kehitysyhteistyössä, oikeusvaltioperiaatteen vahvistamisessa, tutkimuksen ja siviiliyhteiskunnan aloitteiden tukemisen kautta.

Katherine Cash, Ruotsin lähetysneuvoston uskonnonvapausasiantuntija.

Toisinaan uskonnonvapaus käsitetään kapeasti ja vain tietyissä yhteyksissä käsiteltäväksi asiaksi. Uskonnonvapauden edistäminen järjestelmällisesti eli sen valtavirtaistaminen paikallisesti, alueellisesti ja kansainvälisesti poliittisen dialogin eri tasoilla tehostaa viestiä.⁹⁰ Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että uskonnonvapautta seurataan ja sen pohjalta toimitaan kansainvälisillä foorumeilla ja poliittisissa dialogeissa kolmansien osapuolten kanssa. Valtavirtaistamisen tulisi ulottua myös maastrategioihin, kahdenvälisiin ja monenkeskisiin suhteisiin turvallisuus-, ihmisoikeus- ja kehityspolitiikan keinoin.⁹¹

Tavoitteena tulee olla sen varmistaminen, että uskonnonvapaus siirtyy kolmansien maiden ihmisoikeusstrategioiden yhdeksi pääkohdaksi. Mikäli kolmansissa maissa on viitteitä tai näyttöä keskeisiin ihmisoikeuksiin ja oikeusvaltioon kohdistuneista hyökkäyksistä, kahdenkeskisissä neuvotteluissa on tuomittava tällaiset ilmiöt selväsanaisesti.⁹² Uudenlaisen dynamiikan synnyttämiseksi on kansainvälisten toimijoiden, kuten EU:n, oltava johdonmukainen lausunnoissaan ja diplomaattisessa toiminnassaan kolmansissa maissa, jotta ne olisivat uskottavia uskonnonvapauden edistäjiä.

Valtionhallintoja on muistutettava niiden velvollisuuksista ihmisoikeuksien turvaajina ja painotettava kansallisen lainsäädännön merkitystä kansainvälisten ihmisoikeusstandardien toimeenpanemisessa. Ongelmaksi on havaittu se, että osa valtioista väittää uudistavansa lainsäädännön ihmisoikeuksia kunnioittavammaksi, mutta loukkaukset jatkuvat tai pahentuvat (esim. Turkmenistan) edelleen. Kahdenvälisissä ja monenkeskisissä dialogeissa voi tuoda esiin julkisesti tai yksityisesti loukkausten uhrien kokemukset sekä rikkomusten systemaattisen luonteen. Kaikkein suljetuimmissakin valtioissa tämä menettely voi parantaa uhrien ja uhanalaisten yhteisöjen tilannetta.⁹³

Venäjän ihmisoikeustilanteella ja sen kehityksellä on suuri merkitys Suomelle. Venäjällä uskonnonvapauden kokevat uhkaksi useimmiten ne, joiden omille intresseille vapaus voisi tuoda haittaa. Suomen kehittäessä Venäjä-suhteitaan olisi hyödyllistä lisätä pohdintoihin uskonnonvapauden edistäminen. Uskonnonvapauden liittäminen osaksi muuta ihmisoikeuskustelua on vaikuttamistyötä, josta hyötyvät erityisesti ääntä vailla olevat uskonto- ja vakaumusryhmät ja ihmisoikeuspuolustajat. Suomen, Venäjän ja EU:n edun mukaista on nähdä ihmisoikeuksien kunnioituksen lisääntymistä sekä oikeusvaltion toteutumista Venäjällä.⁹⁴

Kansainvälisen yhteisön on kiinnitettävä huomio myös omiin, toisinaan kiusallisiin uskonnonvapaushaasteisiin. Esimerkiksi EU:n vuonna 2012 julkaisemassa ihmisoikeusstrategiassa yksi maailmanlaajuinen tavoite on uskonnonvapauden turvaaminen, mutta useissa EU:n jäsenmaissa on edel-

leen voimassa olevia jumalanpilkkalakeja. Samanaikaisesti uskonnollisen syrjinnän ja vainon vuoksi turvapaikkaa hakevien pakolaisten tutkinta ja kohtelu Euroopan unionin alueella on heikkoa.⁹⁵ Mikä on tällöin EU-maiden kansainvälisen viestin uskottavuus, kun ne esittävät huolensa kolmansien maiden uskonnonvapaus tilanteesta? Kuvatunlainen tilanne muodostaa esteen ulkopolitiikan johdonmukaisuudelle sekä uhkaa synnyttää kaksoisstandardin. EU:n on kiireellisesti huomattava sisä- ja ulkopoliittikansa epä johdonmukaisuus uskonnonvapauskysymyksissä sekä toimeenpantava ihmisoikeusstrategiansa myös unionin sisällä.⁹⁶ EU:n uskonnonvapauspolitiikalta toivotaan läpinäkyvyyttä, tilivelvollisuutta ja yhteistyötä kansalaisyhteiskunnan kanssa.⁹⁷

Prosessien tukeminen

Kaunopuheen sijasta täytyy tehdä todellisia toimia uskonnonvapauden edistämiseksi, jotta jokaisen ihmisarvo tulisi kunnioitetuksi.

John Kinahan, Forum 18-järjestön uskonnonvapausasiantuntija.

Uskonnonvapauden edistämiseksi on käytettävissä lukuisia instituutioita ja prosesseja, joiden välityksellä kansainvälinen yhteisö käsittelee ihmisoikeuteen, turvallisuuteen ja kehitykseen liittyviä asiakokonaisuuksia. Prosesseja kehitettäessä on tärkeää suunnitella myös uskonnonvapauden vahvistamiseen tähtäävän toiminnan ja tulosten arviointi.

YK:n mekanismit (YK:n ihmisoikeusneuvosto ja sen erityistoimenpiteet, UNHRC Special Procedures) tarjoavat voimavaroja uskonnonvapauden edistämiseksi. Erityisesti ihmisoikeuksien yleismaailmallisen määräaikaistarkastelun (Universal Periodic Review, UPR) yhteydessä on tilaisuus nostaa julkisuuteen uskonnonvapausloukkaukset ja syrjivää uskontopolitiikkaa

harjoittavien hallitusten toimet. Myös Lasten oikeuksien sopimuksen raportointi tarjoaa mahdollisuuden liittää uskonnonvapaus tilanne tutkinnan ja seurannan kohteeksi. Epäkohtien raportoinnin lisäksi kansainvälisen yhteisön tulee edellyttää rikkojilta tilanteen korjaamista ja käytännön toimitasuunnitelmaa sekä seuranta.⁹⁸

Kansainvälisellä yhteisöllä on rooli ja velvollisuus toimia uskonnonvapauskysymyksissä ennakoivasti. Kansainvälisiä ihmisoikeusstandardeja voidaan vahvistaa etenkin YK:n piirissä tukemalla uskonnonvapauden erityisraportoinnin mandaatin jatkamista ja temaattisten päätöslauselmien syntyä. Tällä hetkellä erityisraportoinnin on mahdotonta täyttää hänelle annettua mandaattia, koska hänen tukena on vain osa-aikainen henkilökunta. Erityisraportoinnin taloudellinen tuki vahvistaa YK:n roolia uskottavana uskonnonvapauden edistäjänä.⁹⁹ EU:n pitäisi osoittaa YK:ssa näkyvämpi tuki uskonnonvapaudelle, sen esillä pitämiseksi ja päätöslauselmille, joissa uskonnonvapautta käsitellään yksilön oikeutena, sekä YK:n uskonnonvapaus erityisraportoinnin mandaatin jatkamiselle.¹⁰⁰

Uusien toimintojen kehittäminen (pitkän aikavälin proaktiiviset menetelmät)

Dialogi uskonnonvapauden vahvistamiseksi

Uskonnonvapautta pitää rakentaa aina inklusiivisesti ja osallistavasti. Uskontojen välinen dialogi luo otolliset olosuhteet edistää yhdessä syrjinnän vastaisia aloitteita ja vahvistaa yhteiskuntarauhaa. Dialogiin on saatava mahdollisimman kattava osallistujajoukko, jotta prosessi todella ajaisi kaikkien oikeutta uskonnonvapauteen. Tähän joukkoon lukeutuvat marginalisoidut ryhmät, uskonnolliset ja vakaumuselliset yhteisöt paikallis- ja valtionhallinnon rinnalla. Osallistamisprosesseissa on huomattava, etteivät uskonnol-

liset yhteisöt voi välttämättä toimia omissa nimissään ennen rekisteröintiä. Valtio taas saattaa rajoittaa rekisteröitymistä. Joissain tapauksissa yhteisöjen tunnustaminen voikin olla ensimmäinen askel kohti uskonnonvapautta ja osallisuutta. Toimivien foorumeiden institutionalisoiminen takaa niille toiminnan jatkuvuuden. Kansalaisyhteiskunnan osallistaminen yhteisten ihmisoikeusasioiden edistämiseen käy jossain tapauksissa kuitenkin lähes mahdottomaksi valtion asettamien rajoitusten vuoksi.

Hyvä esimerkki toimivasta uskontodialogifoorumista on suomalainen US-KOT-foorumi. Se on onnistuneesti tuonut yhteen Suomen eri uskontokunnat sekä edistänyt yhteiskuntarauhaa. Foorumissa ovat edustettuina Suomen juutalaiset, kristityt ja muslimit. Yhteisöjen johtajat ovat allekirjoittaneet uskonnonvapaudesta edistyksellisen julistuksen, jossa muun muassa oikeus vaihtaa uskontoa tunnustetaan kaikille kuuluvaksi oikeudeksi.

Uskonnonvapauden huomioiva kriisinhallinta

Kokonaisvaltaisessa kriisinhallinnassa on käsiteltävä uskonnonvapauden ulottuvuuksia luonnollisena osana operaatioiden valmistelua, toteutusta ja seuranta. Nykyisellään uskonnonvapauden ja paikallisten uskontojen huomioimisen käsittely osana kriisinhallintaa ei ole riittävää. Uskonnonvapaudella on merkityksensä operaation onnistumisen ja kestävien rauhanratkaisujen kannalta. Kriisinhallintaoperaatioissa uskonnonvapauden ulottuvuuksia konflikteissa ovat esimerkiksi uskontojen ja vakaumuksien roolit sekä rauhanrakentamisessa että yhteiskunnassa ja sen dynamiikassa laajemmin, uskonnollisesti motivoituneiden tahojen politiikka ja toimintatavat, konfliktin syntyyn liittymättömät tai piilevät uskonnolliset jännitteet ja uskonnonvapauden merkitys onnistuneelle rauhanprosessille. Uskonto tai vakaumus voi olla ongelma tai ratkaisu sekä itse konfliktissa kuin sen jälkeisessä tasapainoisessa yhteiskuntakehityksessäkin.

Kansainvälisessä kriisinhallinnassa on pyrittävä uskonnolliseen sensitiivisyyteen, mutta sen liioittelua on vältettävä. Uskonnon nimissä tapahtuvat ihmisoikeusrikkomukset täytyy estää, mutta myös uskonnollisuuteen verhotut konfliktit pitää tunnistaa. Vihapuheeseen tulee puuttua, ja sitä on vähennettävä kriisinhallinnan keinoin.¹⁰¹ Konfliktinratkaisuun, konfliktinehkäisyyn ja neuvotteluun erikoistuneiden asiantuntijajärjestöjen osallistaminen uskonnonvapaudesta ja kriisinhallinnasta käytävään keskusteluun tuottaa onnistuessaan uudenlaista dynamiikkaa.¹⁰² Tällä hetkellä on suuri tarve ymmärtää paremmin uskonnonvapauden ja rauhan välisiä yhteyksiä, koska uskonnonvapauden sitoutunut politiikka ja teologia todennäköisimmin edistävät myös rauhaa.¹⁰³ Uskonnonvapauden huomioiva kriisinhallinta on tärkeä elementti uusien toimintojen kehittämisessä ja uskonnonvapaushaasteisiin vastaamisessa. Osaksi kriisinhallintaa ja konfliktin ehkäisyä on luotava käytännön sovitteluratkaisuja, jotka pohjautuvat paikallisuuteen ja integroituvat vallitsevaan todellisuuteen.¹⁰⁴ Sovitteluprosesseissa uskonnollisilla johtajilla ja ryhmillä on keskeinen rooli.

Jotta kriisinhallintaoperaatioissa pystyttäisiin antamaan uskonnonvapaudelle aiempaa enemmän huomiota, kriisinhallinnan koulutukseen, suunnitteluun, toteutukseen ja seurantaan tulisi sisällyttää seuraavat asiat:

- tuntee kohdemaan uskontokenttä sekä kunnioittaa sitä operaatioissa
- havainnoida kohdemaan uskontojen ja vakaumusten rauhaa ja ihmisoikeuksia tukevia elementtejä sekä valjastaa ne rauhan ja sovinnon prosesseihin
- kiinnittää huomio ihmisoikeuksia ja rauhaa uhkaaviin tekijöihin sekä käsitellä niitä dialogin keinoin
- tunnistaa kriisejä aiheuttavien kipupisteiden uskonnollisia motivaatioita

- havaita uskonnon kytköksiä politiikkaan
- tunnistaa konfliktien syyt etenkin silloin, kun ne ovat uskonnollisväritteisiä mutta eivät todellisuudessa liity uskontoon
- ennaltaehkäistä ja ratkaista uskonnollispohjaisia konflikteja, välittää rauhaa ja sovittelua ja turvata uskonnonvapautta

Paikalliset hankkeet

Uskonnonvapauden edistäminen vaatii kansainväliseen yhteistyöhön uudenlaista ajattelua. Yhteistyöhankkeilla tulisi vahvistaa eri toimijoiden välisiä suhteita, arvioida julkisesti kansallista lainsäädäntöä ja tapakulttuuria sekä edistää kokonaisvaltaista uskonnonvapautta lainsäädännön keinoin. Kansainvälisen yhteisön tulisi rohkaista järjestöjä ja ihmisoikeuspuolustajia ajamaan YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia sekä kansainvälisen yleissopimuksen velvoitteita omassa yhteiskunnassaan.¹⁰⁵

Hankkeissa voidaan myös rohkaista valtioiden viranomaisia tekemään lähempää yhteistyötä paikallisviranomaisten, poliisin, terveydenhuollon ammattilaisten, opettajien, median edustajien ja uskonnollisten ryhmien parissa. Yhteistyötapaamisissa on mahdollista kuulla henkilöitä paikallistilanteista ja kouluttaa uskonnonvapauden tuntemusta. Uskonnonvapausloukkaukset tulisi tuomita julkisesti tukemalla kohteeksi joutuneita uskonnollisia ja vakaumuksellisia ryhmiä. Julkinen solidaarisuus viestittää, ettei näitä ryhmiä ole jätetty yksin. Valtioita tulisi rohkaista myös järjestämään julkisia tietoisuuskampanjoita uskonnonvapaudesta ja tekemään poliittisesti symbolisia eleitä, jotka viestivät jokaisen kuulumisesta samaan yhteiskuntaan.¹⁰⁶ Globaalikasvatus ja tiedottaminen ovat ensiarvoisen tärkeitä sellaisissa maissa, joissa oikeuksia rikotaan.¹⁰⁷

Uskonnonvapautta edistäviä tai siihen liittyvän lainsäädännön kehittämiseen erikoistuneita kansainvälisiä tai kansallisia järjestöjä on tällä hetkellä vain vähän. Tälle kentälle tarvitaan lisää toimijoita, mutta myös rahoituskanavia.¹⁰⁸ Rahoituskanavia voivat olla mm. erilaiset rahastot ja kahden- ja monenkeskinen yhteistyö. EU:ssa rahoitusta voi kanavoida EIDHR:n (European Instrument for Democracy and Human Rights) kautta. EIDHR avasi vuonna 2013 hankerahaston uskonnonvapauden edistämiseksi. Paikalliset hankkeet ja ratkaisut ovat tärkeitä, jotta vältetään vaara ”ulkoa tuoduista” tai ylhäältäpäin rakennetuista ratkaisuista.¹⁰⁹

Uskonnonvapautta puolustavat henkilöt ja yhteisöt toimivat monissa maissa virkavallan tarkkailun ja jopa uhkailun alaisina. Näiden ihmisoikeuspuolustajien löytäminen ja motiivien selvittäminen vaatii kansainvälisiltä toimijoilta rohkeutta sekä innovatiivisia keinoja. Neuvottelut kansalaisyhteiskunnan edustajien kanssa antavat päivitettyä tietoa uskonnonvapauden puolustajista sekä luovat mahdollisuuden merkitykselliseen vuorovaikutukseen ja ihmisoikeuspuolustajien kiinnittämiseen osaksi uskonnonvapauden edistämistä.¹¹⁰

Kulttuuri- ja yhteiskuntakontekstiin soveltuvia ratkaisuja on välttämätöntä etsiä maatason ajatus- ja toimintahautomoiden (*think-tanks*) välityksellä. Paikalliset hautomot tuottavat kuhunkin kontekstiin istuvia käsityksiä kansalaisuudesta, yhteisöistä ja perustuslaista sekä siitä, miten uskonnonvapaus yhdistyy näihin. Uskonnollisten ja vakaumuksellisten yhdyskuntien johtajien osallistuminen työskentelyyn on olennaista.¹¹¹

Erityisesti EU tarvitsee uskonnonvapausuurlähettilästä, jos se aikoo panna uskottavasti toimeen ihmisoikeusstrategian uskonnonvapauden toimintaohjeet. Erityisedustajat ja -raportoijat eivät pysty täyttämään tätä tehtävää.¹¹² Suurlähettiläs on näkyvä edustusvirka ja selkeä kannanotto uskonnonvapauden puolesta. Suurlähettiläällä olisi mahdollisuus paneutua erityisesti uskonnonvapausaasteisiin.

Reagointi uskonnonvapauden toteutumiseksi (lyhyen aikavälin reaktiiviset menetelmät)

Uskonnonvapausloukkauksiin tulee reagoida välittömästi, mutta viisaasti. Asian sensitiivisyys vaatii usein hienotunteisuutta ja hiljaista diplomatiata. Joissain tapauksissa länsimaiden väliintulo tai suora vaikuttaminen voi pahentaa uskonnollisten vähemmistöjen tilannetta. Hyvä esimerkki tästä on Lähi-idän kaiken kattava politisoitunut ongelmavyöhyke.¹¹³ Tilanteiden moninaisuus, sensitiivisyys tai ongelmien monimutkaisuus ei saa johtaa uskonnollisen ulottuvuuden aliarvioimiseen tai joustoihin kansainvälisistä standardeista.¹¹⁴ YK:n ihmisoikeusneuvoston päätöslauselma 16/18¹¹⁵ kannustaa ulkomaan edustustoja raportoimaan uskonnonvapauden tilasta asemamaissaan. Edustustot toimivat ”silminä, korvina ja suuna” ja luovat keskustelua hallitusten, paikallisviranomaisten ja kansalaisten keskuudessa.¹¹⁶

Reagointi vaatii mekanismeja, joita voi hyödyntää riippumatta loukkauksen kohteena olevan uskonnon tai vakaumuksen luonteesta. Kansainvälisellä yhteisöllä on olemassa reagoinnin tueksi taustamateriaalilähteitä ja lukuisia keinoja. Niitä ovat esimerkiksi uskonnonvapaus tilanteiden seuranta, EU HoMS (Hheads of Missions) -raportit, poliittiset aloitteet ja julkilausumat, oikeuskäsittelyiden seuraaminen ja vankilavierailut, poliittinen dialogi, kansainvälisten mekanismien hyödyntäminen (YK:n ihmisoikeusneuvosto, YK:n uskonnonvapauden erityisraportoijan mukaan tuominen tai YK:n itsenäisen vähemmistöasioiden asiantuntijan hyödyntäminen) ja muiden EU-maiden edustustojen kannustaminen mukaan toimiin.¹¹⁷

Yhteistyömaissa edustustot voivat kehittää omia uskonnonvapausraportointimekanismejaan sekä kannustaa valtioita itse kehittämään raportointijärjestelmiä, joiden välityksellä tavalliset kansalaiset ja järjestöt voivat dokumentoida uskonnonvapausloukkauksia. Kerättyä tietoa voidaan hyödyntää laajemmin kansainvälisessä diplomatiassa ja raportoinnissa.¹¹⁸

Kahdenvälisen ja monenkeskisen toiminnan rahoituspäätös on poliittinen signaali. Rahoituksella tai sen epäämisellä osoitetaan, mikä on hyväksyttävää toimintaa. Hyvät periaatteet jäävät käytännössä usein myönnytysten jalkoihin silloinkin, kun kysymys on ihmiselämän kannalta oleellisista tekoista, kuten jakamattomista ihmisoikeuksista. Rahoituspäätösten taustaselvitysten tulisi tarkastella uskonnonvapaustilannetta osana muuta ihmisoikeuskartoitusta sekä antaa sille kriittinen sija. Mikäli uskonnonvapautta rajoitetaan tai sitä ei aktiivisesti ylläpidetä, tuki on joko hylättävä tai ehdollistettava korjaaviin toimenpiteisiin. Viranomaiskeskustelut kaikilla tasoilla ovat keskeisiä.

EU voi halutessaan reagoida uskonnonvapauden tilaan hyväksyessään uusia jäsenmaita. Ihmisoikeuksien arviointi on osa hakemusprosessia, ja uskonnonvapauden tulisi olla yksi painavista kriteereistä. Uusien jäsenmaiden on sitouduttava EU:n ihmisoikeuksia kunnioittaviin ja oikeusvaltiota korostaviin periaatteisiin ja käytäntöihin. Myönnytykset ihmisoikeusasioissa ovat vaarallisia.

Kiireellisiä toimenpiteitä vaatii Geneven pakolaissopimuksen mukainen turvapaikkapolitiikka. Uskontoperäistä vainoa paenneet henkilöt on saatava suojelun piiriin ja heille on taattava turvapaikka.¹¹⁹

V Johtopäätökset Suomen ulkopolitiikasta ja uskonnonvapaudesta

Suomen ulkopoliittika nivoutuu monilta osin, ainakin tavoitteiden ja toimintamuotojen suhteen, johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi, jossa pyritään yhdistämään sekä Suomen omat intressit että kansainvälinen oikeudenmukaisuus. Ulkopoliittiset periaatteet ja tavoitteet eivät suoranaisesti mainitse uskonnonvapautta keskeisenä prioriteettina, mutta syrjimättömyyttä korostava lähestymistapa sisältää käsityksen kaikkien tasavertaisuudesta nauttia kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ja -lakien suomista oikeuksista. Suomen ulkopoliitikalle tyypillinen tapa kunnioittaa uskontoja ja vakaumuksia on keskeistä, mutta ei riittävää. Vaikka keskustelut uskonnosta ja erityisesti politisoidusta uskonnosta koetaan usein sensitiivisiksi, uskonnonvapauskysymysten nostaminen keskusteluun ja uskonnonvapautta ajavien tai sitä ylläpitävien toimijoiden mukaan ottaminen on kansainvälisen ihmisoikeussopimusten mukaista. Oikeus uskontoon, vakaumukseen tai uskonnottomuuteen on kansainvälisen politiikan valtavirtaa eikä marginaalia.

Uskonnonvapaus on linjassa Suomen ulkopoliittisten tavoitteiden kanssa ja tehostaa niiden saavuttamista. Suomi on ilmaissut tahtonsa tukea maita, jotka osoittavat vahvaa kehitystahtoa sekä halua sitoa kansalliset voimavaransa köyhyyden ja eriarvoisuuden vähentämiseen. Kun Suomi arvioi tukemiaan tai uusia tuen piiriin harkittavia maita, pohdintojen on otettava huomioon uskonnonvapauden puute epätasa-arvon ja köyhyyden synnyttäjänä. Vahvistunut ymmärrys uskonnollisten ja vakaumuksellisten tahojen vaikutuksesta kehitykseen sekä niiden roolista rauhan ja yhteiskunnallisen vakauden kysymyksissä lisää Suomen ulkopoliittikan vaikuttavuutta ja tuloksellisuutta.

Uskonnonvapaus on osa Euroopan unionin ihmisoikeusstrategiaa. Suomessa on nyt mahdollisuus käydä muutamien harvojen EU-jäsenmaiden rinnalla ja vahvistaa ääntään tämän etujoukon osana ihmisoikeuspolitiikassa sekä EU:ssa että kolmansissa maissa.

Selvityksen perusteella Suomi tarvitsee ulkopoliittisen uskonnonvapausstrategian.

Strategian tulee sisältää seuraavat pääkohdat:

- tiedon lisääminen ja asiantuntemuksen kasvattaminen
- yhteistyökumppaniverkostojen kehittäminen ja hyödyntäminen
- uskonnonvapautavoitteiden valtavirtaistaminen
- prosessien tukeminen
- uusien toimintojen kehittäminen (pitkän aikavälin proaktiiviset menetelmät)
- reagointi uskonnonvapauden toteutumiseksi (lyhyen aikavälin reaktiiviset menetelmät)

Suomen on laadittava selkeä uskonnonvapausstrategia, joka täydentää turvallisuus-, ihmisoikeus- ja kehityspoliittisia linjauksia. Kokonaisvaltaisella uskonnonvapausstrategialla pystytään vastaamaan haastattelu- ja aineistotutkimuksessa ilmenneisiin seitsemän kohdan tarpeisiin, joista ensimmäinen on strateginen suunnittelu. Strategian tulee pohjautua kansainvälisiin standardeihin sekä saada riittävä rahoitus. Tilivelvollisuus ja läpinäkyvyys strategian laadinnassa ja toteuttamisessa ovat ensiarvoisen tärkeitä. Ilman poliittista toimenpideohjelmaa uskonnonvapauden edistäminen tasa-arvoisesti muiden ihmisoikeustavoitteiden ohessa jää helposti maininnan tasolle. Strategian osaksi on sisällytettävä valtavirtaistamistavoite, jonka pohjalta uskonnonvapauden vahvistaminen tulee luonnolliseksi osaksi kaikkea Suomen tekemää ja tukemaa ihmisoikeustyötä eri politiikanlohkoilla.¹²⁰

Uskonnonvapausstrategian toimeenpanemista varten ulkoasiainministeriöön tulisi nimetä erillinen virkamies, mieluiten suurlähettiläs, edistämään uskonnonvapautta. Suomen ulkoasiainhallinnon palvelukseen on nimitettävä uskonnonvapauden vastuuvirkamies, jonka työpanos kohdistetaan koko ulkopoliittikan hyväksi. Tällöin on mahdollista panostaa aihealueen hallintaan ja tiedon karttumiseen, kun uskonnonvapaudelle on nimetty oma vastuuhenkilö. Vastuuvirkamiehen johdolla Suomi luo ja kehittää oman uskonnonvapausstrategiansa, joka on linjassa EU:n, YK:n ja Suomen omien tavoitteiden kanssa. Hänen vastuullaan on myös valtavirtaistetun strategian seuranta. Vastuuvirkamiehen toimintaa tukemaan voidaan perustaa uskonnollisiin ja ihmisoikeusasioihin perehtynyt neuvosto, joka koostuu kansalaisyhteiskunnan toimijoista.

Tiedon lisääminen ja asiantuntemuksen kasvattaminen

Uskonnonvapaus ihmisoikeutena ja osana ulkopoliittikkaa, turvallisuutta ja taloutta sekä uskonnon ja teologian merkitys tekojen motivoijana ovat vähän tutkittuja asiakokonaisuuksia. Suomessa ei juurikaan tämän alan asiantuntemusta. Ulkopoliittikan käyttöön tarvitaan asiantuntemusta ja tutkimusta, jotka etsivät käytännön ratkaisuja uskonnonvapauden toteutumiseksi ja edistämiseksi globaalisti.

Suomen ulkoasiainhallinnon tulee panostaa aihepiiriin hallintaan, tutkimiseen ja kouluttamiseen ennen toimeenpanoa. Kun tietoisuus lisääntyy, uskonnonvapaudesta tulee luontevasti kiinteä osa kaikkea toimintaa. Diplomaateilla on oltava riittävät työkalut, tietoa ja säännöllistä koulutusta uskonnonvapauskysymysten käsittelemiseksi ja uskontojen ymmärtämiseksi. Kun olennainen ihmisoikeusviitekehys on ulkoasiainhallinnon virkamiehille tuttu, he pystyvät seisomaan sen takana, toimeenpanemaan sitä ja tarvittaessa myös puolustamaan sitä.

Ulkoasiainministeriön tulee **perehdyttää virkamiehet uskonnonvapauskysymyksiin** sekä ylläpitää tätä osaamista säännöllisesti. Koulutusten sisältöjä tulee kehittää niin, että uskonnonvapaus ihmisoikeutena sekä sen monet ulottuvuudet käsitellään koulutuksissa ja erillisissä uskonnonvapausasian-tuntijoiden johtamissa seminaareissa, esimerkiksi vuotuisten suurlähettiläspäivien aikana. Oman uskonnonvapausosaamisensa vahvistamiseksi ulkoasiainministeriön tulee **tukea alan akateemista tutkimusta** sekä perustaa osaamisensa kehittäminen laaja-alaiseen **uskonnollisten ja vakaumusellisten yhteisöjen konsultaatioon**.

Yhteistyöverkoston kehittäminen ja hyödyntäminen

Samanmielisten yhteistyöverkoston luominen tai niihin osallistuminen on strategisesti välttämätöntä. Tämä lisää Suomen osaamista, mutta on myös kustannustehokasta, kun ponnisteluja yhdistetään.

Kahdenvälisissä suhteissa Suomen omien edustustojen rooli on tärkeä. Ne tarkkailevat asemamaidensa yhteiskunnallista tilannetta ja toimittavat kotimaahan tietoa päätöksenteon pohjaksi. Edustustot myös panevat toimeen Suomen ihmisoikeuspoliittisia linjauksia. Uskonnonvapauskysymyksissä profiloituneet toimittajat, järjestöt ja kansalaisyhteiskunnan tahot ovat monilla alueilla väkivallan uhan alaisia ja jäävät ilman erillistä huomiota vaille sananvaltaa, vaikka juuri ne tarvitsisivat eniten tukea ja tunnustusta. Tuemalla näitä tahoja Suomi vahvistaa kansalaisyhteiskuntaa ja sen toimintavapautta sekä edistää valtion ja kansalaisyhteiskunnan välistä vuoropuhelua.

Uskonnonvapaustavoitteiden valtavirtaistaminen

Uskonnonvapauden integroiminen ulko-, turvallisuus- ja kehityspolitiikkaan on haasteellista niin lähialueyhteistyössä kuin EU:ssakin, mutta mahdollista jo olemassa olevien järjestelmien kautta. Yli sata maailman valtiota sitoutui Pariisin julistuksessa (2005) avun harmonisaatioon, koordinaatioon sekä tulosohjautuneisuuteen, mitkä ovat ohjanneet myös Suomen ulkopoliittisia ponnisteluja. Uskonnonvapaus ihmisoikeutena ei poikkea tästä voimassa olevasta lähestymistavasta. **Integroimisen lisäksi strategian tulisi esittää suuntaviivat siitä, kuinka uskonnonvapaus valtavirtaistetaan ulkoasiainhallinnon työssä.**

Suomi voi kehittää oman ulkoasiainhallinnon työskentelytapoja kolmansissa maissa niin, että uskonnonvapauskysymyksille annetaan edustustojen toiminnassa aiempaa enemmän huomiota sekä edellytetään edustustojen toimivan uskonnonvapausasioissa samoin kuin muissa ihmisoikeuskysymyksissä.

Prosessien tukeminen

Suomen on monenkeskisissä yhteyksissä (YK, EU, muut alueelliset organisaatiot) painokkaasti edistettävä kansainvälisten ihmisoikeusstandardien mukaisten periaatteiden ja käytäntöjen toimeenpanoa. Lisäksi Suomen on ajettava uskonnonvapautta yksilöiden oikeutena, korostettava uskontoja kohtaan esitettyä arvostelua sananvapautena ja olla hyväksymättä ajatusta uskontojen oikeuksista.

Suomen tulee määrittää YK-työskentelynsä uskonnonvapauden agenda, jossa Suomi ilmaisee näkyvästi kantansa uskonnonvapaudesta ihmisoikeutena ja tunnistaa ne kanavat, joiden tehokas tukeminen edistää uskonnonvapautta ihmisoikeutena. Suomi on tukenut EU:n ihmisoikeusedustajaa

sekä kannustanut häntä entistä läheisempään yhteistyöhön EU:n eri toimielinten kanssa. Suomen tulisi myös tukea YK:n Ihmisoikeuskomission toimistossa työskentelevän uskonnonvapausraportoijan työtä rahallisesti.

Suomen tulee panna aktiivisesti toimeen **EU:n ihmisoikeusstrategian suuntaviivat** sekä antaa uskonnon ja vakaumuksen vapaudelle aiempaa näkyvämpi sija ulkopoliitikassaan.

Uusien toimintojen kehittäminen

Uskontojen välinen vuoropuhelu luo keskinäistä luottamusta ja siten tilan, jossa konflikteja voidaan ratkaista. Suomen tulee jatkaa uskontodialogien tukemista sekä uusien keskustelutilojen luomista kahdenvälisesti ja monenkeskisesti, paikallisesti ja kansainvälisesti. Vuonna 2010 YK:n yleiskokous nimesi päätöslauselmassaan 65/5¹²¹ helmikuun ensimmäisen viikon uskontojen välisen yhteisymmärryksen viikoksi. Viikko on erinomainen ajankohta suunnata kansainvälinen mielenkiinto uskonnonvapauteen sekä uskontojen välisen dialogin kehittämiseen.¹²²

Vuoropuhelu uskonnollispohjaisten tai vakaumuksellisten yhdyskuntien kanssa tehostaa uskonnonvapauden edistämistä. Neuvottelustrategioita valmisteltaessa on keskusteluun otettava mukaan uskonnollisten tai vakaumuksellisten yhdyskuntien edustajia. Laajapohjainen konsultaatio varmistaa sen, etteivät esimerkiksi uskonnottomien tai vakaumuksellisten ryhmien ja yksilöiden oikeudet jää huomiotta. Naisten ja muiden helposti syrjittyjen osallisuus on varmistettava uskonnonvapausneuvotteluissa.

Ulkoasiainministeriö tarvitsee uudenlaisia käytäntöjä uskonnon ja vakaumuksen kysymyksiin liittyvien ajankohtaisuuksien käsittelemiseksi. USKOT-foorumi voisi tuoda asiantuntemusta ministeriön näkökulmasta ongelmallisiin kysymyksiin uskonnoista, vakaumuksista ja uskonnonvapaudesta. Kun ministeriö kehittää suomalaista uskonnonvapauden vaikuttamistyötä,

kannattaa konsultoida suomalaisia uskonnollisia ja vakaumuksellisia yhteisöjä. Suomen virallisiin ihmisoikeusdelegaatioihin tulee kutsua mukaan uskonnonvapauden asiantuntijoita, ja ihmisoikeuskantoja muotoiltaessa on hyödyllistä kuulla kansalaisyhteiskunnan edustajia.

Turvallisuuspolitiikassa Suomen aktiivinen siviilikriisinhallinta vaatii jatkuvaa kehittämistä, jotta tavoiteltu oikeusvaltio-, ihmisoikeus- ja tasa-arvoasian tuntijuus pystyisi paremmin vastaamaan kontekstuaalisiin kysymyksiin sekä tuottamaan tehokkaita ratkaisuja erilaisiin olosuhteisiin. **Uskonnonvapauden huomioiva kriisinhallinta tulee sisällyttää Suomen keinovalikoimaan.** Kriisinhallinnan ohjeistusta ja koulutusta tulisi kehittää uskonnonvapauteen liittyvien ongelmien kohtaamiseksi sekä piilevien uskonnollispohjaisten konfliktien ehkäisemiseksi.

Edustustoilla on päätäntävalta paikallisen yhteistyön määrärahoille, joilla voidaan pyrkiä ratkaisemaan ihmisoikeusongelmia ja tukemaan yhteistyökumppaneiden kykyä edistää uskonnonvapautta ihmisoikeutena.

Suomen tulisi Hollannin esimerkin viitoittamana aloittaa valmistelut pilottiprojektin käynnistämiseksi kolmessa maassa. Ensimmäinen askel on tehdä selvitys soveltuvista yhteistyömaista, joissa uskonnonvapaus kaipaa vahvistusta tai joissa se on välttämätöntä globaalin turvallisuuden, kehityksen ja inhimillisen kärsimyksen estämisen kannalta. Tutkimus on syytä ulottaa kattamaan näiden maiden uskonnonvapaustilanteet, kipukohtat, asenneilmapiiri, maakohtaiset yksilölliset piirteet ja mahdolliset työkalut uskonnonvapauden edistämiseksi ja monitoroimiseksi juuri näissä olosuhteissa. Valituissa maissa voidaan tuoda esille uskonnonvapauteen liittyviä temaattisia painotuksia ja toimia tehostetusti uskonnonvapauden puolesta esimerkiksi diplomatian, kehitysyhteistyön, tutkimuksen ja kansalaisyhteiskuntayhteistyön keinoin¹²³. Toiminnan koordinointi pilottimaissa ja niiden välillä on välttämätöntä päällekkäisyyksien ja ristiriitaisuuksien välttämiseksi.¹²⁴

Lisäksi Suomen tulisi tukea asemamaissa paikallisia uskonnonvapauden puolustajia, kehittää työkaluja uskonnonvapauden edistämiseen ja käynnistää paikallisia ajatushautomoita. Ulkoministeriön tulisi tukea kehitysyhteistyön varoin globaalikasvatuskampanjoita uskonnonvapauden merkityksestä sekä uskonnonvapauden osuutta kansainvälisistä ihmisoikeuksista.

Reagointi uskonnonvapauden toteutumiseksi

Suomen tulee vahvistaa ihmisoikeuksiin perustuvaa uskonnonvapaustemaatiikkaa EU:n naapuruuspolitiikan suunnittelussa ja toteutuksessa sekä tukea vaikuttamistyön keinoin ja rahoituksella esimerkiksi arabikevään maiden yhteiskuntien muotoutumista kohti uskonnollista suvaitsevaisuutta. **Uskonnollisperäisten jännitteiden lieventäminen osana muuta sosiaalista kehitystä kaventaa radikaaliryhmien toimintakenttää.** Uskonnonvapaus tuottaa toteutuessaan moniarvoisen yhteiskunnan, jossa suuri osa maailman väestöstä jo nyt elää muuttoliikkeen ja pakolaisuuden ansiosta.

Reagointi onnistuu parhaiten edustustojen välityksellä maatilanteita seurattaessa ja neuvotteluissa kyseisten maiden edustajien kesken. Reagointimekanismeja ovat myös YK:n ihmisoikeusneuvoston UPR-prosessi, Lapsen oikeuksien sopimuksen raportointi, EU-kanavien hyödyntäminen ja uskonnonvapauskysymysten ottaminen kriteeriksi kauppaneuvotteluihin sekä avun kriteeriksi ja EU-jäsenkriteeriksi.

VI Suosituksia Suomelle

Suomi tarvitsee ulkopoliittisen uskonnonvapausstrategian

Strategian suunnittelua ja toimeenpanemista varten ulkoasiainministeriön tulee nimittää ihmisoikeusyksikköön oma vastuuvirkamies uskonnon ja vakaumuksen vapautta koskevia kysymyksiä varten. Strategisessa suunnittelussa ja toteutuksessa tulee ottaa huomioon seuraavat pääkohdat:

- tiedon lisääminen ja asiantuntemuksen kasvattaminen
- yhteistyökumppaniverkostojen kehittäminen ja hyödyntäminen
- uskonnonvapautavoitteiden valtavirtaistaminen
- prosessien tukeminen
- uusien toimintojen kehittäminen (pitkän aikavälin proaktiiviset menetelmät)
- reagointi uskonnonvapauden toteutumiseksi (lyhyen aikavälin reaktiiviset menetelmät)

Seuraavaksi esitetään yksityiskohtaisia suosituksia näistä strategian pääkohdista ja suosituksia Suomen toiminnalle kansainvälisissä yhteyksissä. Suositukset ovat käytännöllisiä asiantuntijaohjeita Suomen ulkopoliittisen uskonnonvapausstrategian valmistelemiseksi sekä Suomen monenkeskisen ja kahdenvälisen uskonnonvapautteen liittyvien näkökulmien muotoilun avuksi. Ne perustuvat tässä selvityksessä esitettyihin asiantuntijahaastatteluihin ja -aineistoon sekä niiden pohjalta tehtyyn analyysiin ja johtopäätöksiin. Suositukset kuvaavat, mitä uskonnonvapauden edistämiseksi tulee tehdä. Selvityksen työryhmä kehottaa Suomen ulkoasiainhallintoa kiinnittämään huomionsa suosituksiin eri toimialoissaan ja -toimipisteissään.

Tiedon lisääminen ja asiantuntemuksen kasvattaminen

Tiedon hankinta

- Kehittää ulkoasiainministeriön sisäistä tiedonkulkua ja -kanavointia koskevia menettelytapoja ajankohtaisten tiedon saamiseksi uskonnonvapaustilanteista asemamaista.
- Kehittää osastojen välisen tiedonkulun lisäämistä ulkopoliittisen päätöksenteon ja virkamiesten työn tueksi.
- Hyödyntää säännöllisen yhteydenpidon avulla uskonnon ja vakaumuksen perusteella toimivien järjestöjen kokemusta ja asiantuntemusta tiedon hankinnassa.
- Kuulla ja osallistaa tiedonhankintaprosesseissa heikossa asemassa olevia yhteiskunnan jäseniä, kuten naisia, vammaisia ja erilaisia vähemmistöjä.
- Konsultoida asemamaassa toimivien suomalaisten kansalaisjärjestöjen henkilökuntaa
- Kartoittaa ja seurata uskonnonvapaustilannetta ulkoasiainhallinnon käytäntöjen mukaisesti.
- Perehtyä asemamaan uskontoa ja uskonnollisia yhteisöjä koskevaan lainsäädäntöön sekä lakeja toimeenpanevaan viranomaistoimintaan.
- Toimittaa kerätty uskonnonvapausaineisto osaksi maatietoja, joiden pohjalta turvapaikkapäätöksiä tehdään.

Tutkimus

- Rahoittaa uskonnon ja vakaumuksen vapautteen liittyvää tutkimusta.

Koulutus

- Sisällyttää KAVAKU- ja KEVALKU-koulutuksiin ja ministeriön jatkokoulutusohjelmaan perehdyttäminen uskonnonvapauden eri aspekteihin ja uskonnonvapauden merkitykseen demokratia- ja kehitysprosesseille.
- Päivittää säännöllisesti diplomaattien ja muiden virkamiesten osaamista uskonnonvapauskysymyksissä kursseilla tai asiantuntijakouksilla.
- Hyödyntää uskonnon ja vakaumuksen perusteella toimivien järjestöjen kokemusta ja asiantuntemusta koulutusten suunnittelussa ja toteuttamisessa.

Yhteistyökumppaniverkostojen kehittäminen ja hyödyntäminen

Kansainvälisesti

- Hakeutua samanmielisten valtioiden kanssa yhteistyöhön uskonnonvapauden edistämiseksi.

Suomessa

- Luoda Suomeen säännöllinen yhteydenpidon foorumi, jossa ministeriön virkamiehet, uskonnonvapauden asiantuntijat sekä vakaumuksen perusteella toimivien järjestöjen edustajat vaihtavat ajatuksia ja tietoa uskonnonvapauden ajankohtaiskysymyksistä temaattisesti ja maantieteellisesti.
- Perustaa kansalaisyhteiskunnasta koostuva uskonnonvapausneuvosto tukemaan uskonnonvapausvirkamiehen työtä.

Asemamaissa

- Tunnistaa ja analysoida kriittiset asemamaiden kontaktit uskonnonvapauden edistämiseksi.
- Luoda yhteistyösuhteet asemamaissa toimiviin uskonnollisten ja va-kaumuksellisten toimijoiden verkostoihin. Verkostoihin on luettava mukaan nekin yhteisöt, jotka eivät ole saaneet rekisteröityä itselleen virallista asemaa tai toimilupaa.
- Luoda yhteistyösuhteet asemamaissa uskonnonvapautta edistäviin tahoihin ja ihmisoikeuspuolustajiin.

Uskonnonvapaustavoitteiden valtavirtaistaminen

Osaksi Suomen ulkopolitiikkaa

- Valtavirtaistaa uskonnonvapaustavoitteet osaksi Suomen ihmisoikeus-, turvallisuus- ja kehityspolitiikkaa, mukaan lukien lähialueyhteistyö sekä EU-, Etyj- ja YK-työskentely.
- Nostaa uskonnonvapaustilanne ja sen kehittäminen esille kaikissa kansainvälisissä yhteyksissä, kolmansissa maissa ja alueellisissa keskusteluissa.
- Sisällyttää uskonnonvapaustavoitteet osaksi maastrategioita.

Prosessien tukeminen

- Edistää kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ratifiointia ja toimeenpanoa sekä lisätä kansalaisyhteiskunnan tietoa sopimusten velvoitteista kolmansissa maissa.
- Tukea uskonnonvapaushankkeita turvallisuus-, ihmisoikeus- ja kehitysrahoituksesta.

Uusien toimintojen kehittäminen

Uskontodialogin tukeminen ja kehittäminen

- Tukea poliittisesti ja rahallisesti uskontojen välistä yhteistyötä ja dialogia edistäviä kansainvälisiä toimijoita, kuten esimerkiksi Religions for Peace International (WCRP), European Council of Religious Leaders (ECRL) ja YK:n Sivilisaatioiden Allianssi.
- Tukea etelän eri valtioiden kansalaisyhteiskunnan toimijoiden keskinäistä keskustelua uskonnonvapaudesta (South-South yhteistyö) ja sen edistämisen menetelmistä.
- Etsiä olemassa oleviin dialogiprosesseihin ja luoda uusia dialogiprosesseja, joiden kautta edistetään kansainväliset ihmisoikeusstandardit täyttävää uskonnonvapautta.
- Kehittää menetelmiä heikossa asemassa olevien ryhmien, mukaan lukien naiset, vähemmistöt ja vammaiset, osallistamiseksi uskonnonvapauden vahvistamiseen niin asemamaissa kuin kansainvälistikin.
- Lisätä dialogia islamilaisien maiden kanssa.

Uskonnonvapauden huomioiva kriisinhallinta

- Sisällytettävä uskonnonvapauden huomioiva kriisinhallinta osaksi kansainvälisen kriisinhallinnan kehittämistä.

Pilottihankkeen ja työkalujen kehittäminen

- Käynnistää Hollannin mallin mukaisesti pilottihanke.
- Kehittää ulkomaanedustustojen käyttöön konkreettisia työkaluja (*tool-kits*), joilla uskonnonvapautta voidaan asemamaassa edistää käytännön tasolla, sekä etsiä kansainvälisiä ja kansallisia toimijoita konsultoimalla käytännön malleja (*best practises* ja *lessons learned*).
- Tukea kolmansissa maissa uskonnonvapautta puolustavia järjestöjä ja asiantuntijoita poliittisesti ja rahallisesti, esimerkiksi edustustojen paikallisen yhteistyön määrärahoilla (PYM) tai muulla kansainvälisellä rahoituksella.
- Tukea paikallisia ajatushautomoita ja hankkeita, joissa etsitään paikallisia ratkaisuja ja käytännön sovelluksia uskonnonvapauskysymyksiin.

Reagointi uskonnonvapauden toteutumiseksi

- Tuomittava johdonmukaisesti hallitusten ja muiden sisäisten ryhmien tekemät uskonnonvapausloukkaukset sekä hyödynnettävä kansainvälistä poliittista ja oikeudellista järjestelmää tilanteen muuttamiseksi.
- Reagoitava kansainvälisten ihmisoikeussopimusten vastaisiin uskonnonvapautta rajoittaviin lainsäädännöllisiin tai viranomaismääräyksiin kahdenvälisesti tai monenkeskisesti.

Ennakkovaroitusjärjestelmä

- Luotava järjestelmä asemamaiden uskonnonvapautta uhkaavien heikkojen signaalien tunnistamiseksi ja tiedottamiseksi ennen mahdollisen kriisin eskaloitumista.

Rahoituspäätökset, yhteistyöneuvottelu, kauppasopimukset

- Arvioitava erillisenä kokonaisuutena rahoituspäätösten ja kahdenkeskisten yhteistyöneuvotteluiden taustaselvityksissä uskonnonvapaustilanne sekä laadittava analyysit siihen liittyvistä riskeistä ja mahdollisuuksista kussakin kahdenkeskisessä yhteistyömaassa.
- Vaadittava kansainvälisiltä avunantajilta ja muilta poliittisilta toimijoilta uskonnonvapaustilanteen kehityksen linkittämistä osaksi taloudellisen tuen myöntämiskriteerejä esimerkiksi Pakistanin kaltaisille maille, joissa ihmisoikeustilanne (mukaan lukien uskonnonvapaus) on ongelmallinen.
- Liitettävä uskonnonvapaustilanteen kehitys osaksi ulkoasiainhallinnon hankkeiden evaluaatioita.
- Ajettava uskonnonvapaus EU:n uusien jäsenmaiden hyväksymiskriteereihin.

Suositukset Suomen toiminnalle kansainvälisissä yhteyksissä

Euroopan unioni

- EU-maiden tulee taata alueellaan oleilevien ja asuvien ihmisten oikeudet uskonnonvapautteen kansainvälisten ihmisoikeusstandardien mukaisesti.
- Suomen tulee edistää uusien ihmisoikeusstrategiaan liittyvien suuntaviivojen toimeenpanoa, velvoittavuutta ja tilivelvollisuutta.
- Suomen on aktiivisesti ajettava EU:n oman uskonnon ja vakaumuksen vapauden edistämiseen keskittyvän suurlähettilään toimen perustamista.
- EU:n delegaatioiden **suurlähettiläitä (HoMS) on ohjeistettava raporttoimaan** vuosittain uskonnonvapaustilanteen kehittymisestä asemamaissaan.
- Suomen tulee tukea EU:n ulkosuhdehallinnon säännöllistä **dialogia** jäsenmaiden kansalaisyhteiskunnan uskonnonvapaustoimijoiden kanssa.
- Suomen tulee edistää ajatusta siitä, että kunkin EU-maan tulisi ottaa vastuulleen ainakin yksi yhteisesti sovittu prioriteettimaa ja toimia aktiivisesti uskonnonvapauskysymyksissä sen kanssa.

Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö (Etyj)

- Suomen tulee vaatia Etyj:n jäsenvaltioita toimeenpanemaan konkreettisesti niiden ihmisoikeusveloitteet.
- Kannustaa Etyj:n jäsenvaltioita ja muita lähialueen valtioita konsulttoimaan Etyj:n piiriin kuuluvan Demokraattisten instituutioiden ja ihmisoikeuksien toimiston (ODIHR, Office for Democratic Institutions and Human Rights) uskonnonvapausasiantuntijaneelia uskontoa koskevan kansallisen lainsäädännön valmistelussa.

- Tukea entistä enemmän ODIHR:n ja sen syrjimättömyyttä ja ihmisoikeuksia käsittelevää toimintaa sekä tukea uskonnonvapausasian-tuntijapaneelin työtä, osallistua alueellisiin hankkeisiin ja toimia ODIHR:ssä EU:n kautta.
- Kannustaa Etyj:n jäsenvaltioita käyttämään Etyj:n työkaluja uskonnon ja vakaumuksen vapauden edistämiseksi, erityisesti asiakirjaa *Toledo Guiding Principles on Teaching about Religion and Belief in Public Schools* sekä asiakirjoja *Guidelines for Review of Legislation Pertaining to Religion or Belief* ja tulevaa *Guidelines for Registration of Religious Communities*.
- Tekemään yhteistyötä riippumattomien ihmisoikeuspuolustajien kanssa, jotka tekevät työtään uskonnonvapauden puolesta ETYJ-jäsenmaissa.

Yhdistyneet kansakunnat (YK)

- Suomen tulee tukea YK:n uskonnonvapauden erityisraportoijan (*Special Rapporteur on Freedom of Religion or Belief*) ja ihmisoikeusneuvoston työtä taloudellisesti ja puhua kansainvälisesti erityisraportoijan taloudellisen tukemisen ja mandaatin jatkamisen puolesta, jotta erityisraportoijan toimistoon saataisiin päätoiminen henkilökunta ja mandaatti toteutettua ja työ jatkumaan.
- Suomen tulee edistää YK:n uskonnonvapauden erityisraportoijan raporttien ja asiantuntemuksen päätymistä osaksi monenkeskistä päätöksentekoa.
- Uskonnonvapauden puute ja uskonnonvapausloukkaukset on huomioitava Yleismaailmallisessa määrääaikaistarkastelussa (Universal Periodic Review, UPR) prioriteettina ja toiminnan kohteena.

Viitteet

- 1 Swedish Mission Council: *Faith, Freedom and Change. How Freedom of Religion or Belief can be Integrated into Swedish Foreign Policy*. Revised edition 2010: http://missioncouncil.se.loopiadns.com/wp-content/uploads/2011/05/faith_freedom_change.pdf
- 2 Swedish Mission Council: *Input to the drafting process of EU guidelines on the Freedom of Religion or Belief*. September 2012, s. 9-10.;
Canon Dr Gary Wilton, Archbishop of Canterbury's Representative to the EU, Church of England: *Passive Viewing is Over*. Diplomatmagazine.com, February 2012.
- 3 Euroopan Ihmisoikeussopimus, 9 artikla; Kansalaisyhteiskäyttäjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus, 18 artikla.
- 4 Euroopan Ihmisoikeussopimus, 9 artikla; Kansalaisyhteiskäyttäjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus, 18 artikla.
- 5 Kansalaisyhteiskäyttäjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus, 18 artiklan 2 kohta.
- 6 Yleissopimus lapsen oikeuksista, 14 artiklan 2 kohta.
- 7 YK:n yleiskokouksen julistus (1981), 5 artiklan 5 kohta.
- 8 YK:n yleiskokouksen julistus (1981), 5 artiklan 2 kohta.
- 9 Annette Gothoni, ohjelmakoordinaattori, lapsen oikeuksien neuvonantaja, Suomen World Vision.
- 10 YK:n ihmisoikeuskomitean yleiset kommentit, N:o 22, § 11.
- 11 Brian Grimin, Pew Forumin vanhemman tutkijan ja kansainvälisen aineiston johtajan, puhe TED-konferenssissa: <http://theweeklynnumber.com/1/post/2013/04/tedx-talk-the-numbers-of-religious-freedom.html>
- 12 Pew Research Center: *Rising Tide of Restrictions on Religion*, 2012: www.pewforum.org/Government/Rising-Tide-of-Restrictions-on-Religion.aspx
- 13 Aleksi Härkönen, Suomen Viron-suurlähettiläs (vastaukset ovat henkilökohtaisia eivätkä edusta ulkoasiainministeriön näkemystä);
- Open Doors: *Freedom of Religion and the Persecution of Christians*. 2013.
- 14 Aleksi Härkönen, Suomen Viron-suurlähettiläs (vastaukset ovat henkilökohtaisia eivätkä edusta ulkoasiainministeriön näkemystä).

- 15 Sofia Lemmetyinen, Senior Advocate – EU, Christian Solidarity Worldwide.
- 16 International Humanist and Ethical Union (IHEU): *Freedom of Thought 2012*, <http://www.iheu.org/files/IHEU%20Freedom%20of%20Thought%202012.pdf>
- 17 Katherine Cash, Advisor Freedom of religion and belief, Svenska Missionsrådet;
- Grim Brian J., Finke Roger: *The Price of Freedom Denied. Religious Persecution and Conflict in the Twenty-first Century*. Cambridge University Press, New York, 2011.
- 18 Elizabeta Kitanovic, Executive Secretary for Human Rights and Communication Church and Society Commission of Conference of the European Churches;
Christina Papazoglou, Programme Executive for Human Rights and Human Dignity of the World Council of Churches;
Natallia Vasilevich, Member of the Working Group on Human Rights, Church and Society Commission of the Conference of European Churches;
Hielke Wolters, Associate General Secretary, Unity and Mission, World Council of Churches.
- 19 John Kinahan, Assistant Editor, Forum 18 News Service.
- 20 Katherine Cash, Advisor Freedom of religion and belief, Svenska Missionsrådet.
- 21 Evans, Malcolm: *Key Trends in International Religious Freedom. Discussion Points*. 10.1.2013. s. 3.
- 22 Tekstiosuus myötäilee Katherine Cashin (Svenska missionsrådet) selvitykseen laatimaa tekstiä päätöslauselmasta 16/18.
- 23 Tekstiosuus myötäilee Katherine Cashin (Svenska missionsrådet) selvitykseen laatimaa tekstiä päätöslauselmasta 16/18.
- 24 Tekstiosuus myötäilee Katherine Cashin (Svenska missionsrådet) selvitykseen laatimaa tekstiä päätöslauselmasta 16/18.
- 25 Tekstiosuus myötäilee Katherine Cashin (Svenska missionsrådet) selvitykseen laatimaa tekstiä päätöslauselmasta 16/18.
- 26 Tekstiosuus myötäilee Katherine Cashin (Svenska missionsrådet) selvitykseen laatimaa tekstiä päätöslauselmasta 16/18.
- 27 Tekstiosuus myötäilee Katherine Cashin (Svenska missionsrådet) selvitykseen laatimaa tekstiä päätöslauselmasta 16/18.
Lue lisää: European Union External Action: *Ihmisoikeudet ja demokratia maailmassa. Raportti EU:n toiminnasta vuonna 2011*: http://eeas.europa.eu/human_rights/docs/2011_hr_report_fi.pdf s. 77-78.

- 28 *Rabat Plan of Action on the prohibition of advocacy of national, racial or religious hatred that constitutes incitement to discrimination, hostility or violence.* Conclusions and recommendations emanating from the four regional expert workshops organised by OHCHR, in 2011, and adopted by experts in Rabat, Morocco on 5 October 2012.
- 29 Heiner Bielefeldt, YK:n uskonnonvapauden erityisraportoija, erityishaastattelussa 11.4.2013.
- 30 YK:n uskonnonvapauden erityisraportoija (2009).
- 31 *Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle Suomen ihmisoikeuspolitiikasta 2009.*
- 32 World Council of Churches, Commission of the Churches on International Affairs (CCIA): *Freedom of Religion and Rights of Religious Minorities*. Draft Report. 51st meeting, 9-16 June 2012, s. 1.
Canon Dr Gary Wilton, Archbishop of Canterbury's Representative to the EU: *Worldwide Resurgence of Religion*. Diplomatmagazine.com, October 2011.
- 33 Chris Seiple, Dennis R. Hoover: *Religious Freedom and Global Security*, s.12, 14.
- 34 Suomen Lähetysseura, Fida International, 2011.
- 35 Heikki Huttunen, pääsihteeri, Suomen Ekumeeninen Neuvosto, 2013.
- 36 Grim, Brian J.: *God's economy - Religious freedom and social wellbeing*, s. 43. Teoksessa: *Religious Freedom in the World* (toim. P. Marshall), Rowman and Littlefield, 2007.
- 37 Christian Solidarity Worldwide: <http://dynamic.csw.org.uk/article.asp?t=report&id=105>
- 38 Heiner Bielefeldt, YK:n uskonnonvapauden erityisraportoija.
- 39 Thames, Knox: *Making Freedom of Religion or Belief a True EU Priority*, EUI Working Papers RSCAS 2012/41, s. 3.
- 40 National Intelligence Council: *Global Trends 2025: A Transformed World*, 2008, s. 86-87.
Canon Dr Gary Wilton, Archbishop of Canterbury's Representative to the EU: *Worldwide Resurgence of Religion*. Diplomatmagazine.com, October 2011.
- 41 Pew Research Center: *Rising Restrictions on Religion*. Analysis August 9, 2011: [http://www.pewforum.org/Government/Rising-Restrictions-on-Religion\(2\).aspx](http://www.pewforum.org/Government/Rising-Restrictions-on-Religion(2).aspx)
- 42 US State Department: *Annual Report on International Religious Freedom*, 2008: <http://www.state.gov/g/drl/rls/irf/2008/108498.htm>
- 43 Heikki Huttunen, pääsihteeri, Suomen Ekumeeninen Neuvosto, 2013.

- 44 Forum 18: http://www.forum18.org/Archive.php?article_id=1754
- 45 Beckett Fund for Religious Liberty: *International Religious Freedom This Week*. 20.3.2009.
- 46 Ralston Deffenbaugh, Assistant General Secretary for International Affairs and Human Rights, The Lutheran World Federation (vastaukset ovat henkilökohtaisia eivätkä edusta Luterilaisen Maailmanliiton näkemystä).
- 47 Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus: YK, 1951.
- 48 Anu Koikkalainen, tiedottaja, Suomen Pakolaisneuvonta.
- 49 *Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 22.6.2011. Suomen kehityspoliittinen toimenpideohjelma 2012*. Valtioneuvoston periaatepäätös 16.2.2012. Ulkoasiainministeriö.
- 50 *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka – Valtioneuvoston selonteko 2012*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2012, s. 19.
- 51 *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka – Valtioneuvoston selonteko 2012*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2012, s. 20–22.
- 52 Rauno Merisaari, neuvonantaja, ulkoasiainministeriö.
- 53 Johan Candelin, First Step Forumin toiminnanjohtaja (vastaukset ovat henkilökohtaisia eivätkä edusta First Step Forumin kantaa).
- 54 *Suomen kehityspoliittinen toimenpideohjelma 2012*. Valtioneuvoston periaatepäätös 16.2.2012. Ulkoasiainministeriö, s. 5, 11, 20, 27.
- 55 *Suomen kehityspoliittinen toimenpideohjelma 2012*. Valtioneuvoston periaatepäätös 16.2.2012. Ulkoasiainministeriö, s. 12, 24.
- 56 *Suomen kehityspoliittinen toimenpideohjelma 2012*. Valtioneuvoston periaatepäätös 16.2.2012. Ulkoasiainministeriö, s. 40.
- 57 Johan Candelin, First Step Forumin toiminnanjohtaja (vastaukset ovat henkilökohtaisia eivätkä edusta First Step Forumin kantaa);
Ilari Rantakari, suurlähettiläs, ulkoasiainministeriö (vastaukset ovat henkilökohtaisia eivätkä edusta ulkoasiainministeriön näkemystä).
- 58 ODIHR Panel of Experts on Freedom of Religion or Belief: <http://www.osce.org/odihr/25454>
- 59 *Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle Suomen ihmisoikeuspolitiikasta 2009*, s. 70.

- 60 Eriyisedustajan mandaatti perustuu YK:n päätöslauselmiin A/HRC/RES/6/37 ja A/HRC/RES/14/11.
- 61 Sofia Lemmetyinen, Senior Advocate – EU, Christian Solidarity Worldwide.
- 62 Sofia Lemmetyinen, Senior Advocate – EU, Christian Solidarity Worldwide.
- 63 Swedish Mission Council: *Input to the drafting process of EU guidelines on the Freedom of Religion or Belief*. September 2012, s. 3, 10.
- 64 *A White Paper of the Religion and Foreign Policy Working Group of the Secretary of State's Strategic Dialogue with Civil Society*, October 16, 2012. Submitted to Secretary of State, Hillary Clinton.
- 65 Knox Thames, Director of Policy and Research, U.S. Commission on International Religious Freedom: <http://www.uscirf.gov/>
- 66 Robert-Jan Uhl, Adviser, Freedom of Religion or Belief, OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR).
- 67 <http://nhc.no/en/>
- 68 <http://www.oslocoalition.org/>
- 69 <http://www.pewresearch.org/>
- 70 <http://www.forum18.org/>
- 71 <http://globalengage.org/>
- 72 <http://firststepforum.net/>
- 73 <http://www.eprid.eu/website/>
- 74 Seiple, Chris: *Building Religious Freedom: A Theory of Change*. The Review of Faith & International Affairs, Fall 2012, s. 99.
- 75 *A White Paper of the Religion and Foreign Policy Working Group of the Secretary of State's Strategic Dialogue with Civil Society*, October 16, 2012, s. 6. Submitted to Secretary of State, Hillary Clinton.
- 76 Robert-Jan Uhl, Adviser, Freedom of Religion or Belief, OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR);
- Seiple, Chris: *Building Religious Freedom: A Theory of Change*. The Review of Faith & International Affairs, Fall 2012, s. 99.
- 77 <http://www.bakuforum-icd.az/>
- EPRID, European Platform on Religious Intolerance and discrimination: *EU Human Rights Guidelines on the Promotion and Protection of Freedom of religion or belief (FoRB)*. EPRID Master document. Brussels, 31 October 2012, s. 6.

- 78 Forum 18: *Addressing violations of freedom of thought, conscience, or belief*. Speech from OSCE HDIM.NGO, 3 October 2011, s. 2. http://www.forum18.org/Archive.php?article_id=1560
- 79 Seiple, Chris: *Building Religious Freedom: A Theory of Change*. The Review of Faith & International Affairs, Fall 2012, s. 99.
- 80 EPRID, European Platform on Religious Intolerance and discrimination: *EU Human Rights Guidelines on the Promotion and Protection of Freedom of religion or belief (FoRB)*. EPRID Master document. Brussels, 31 October 2012, s. 7-8.
- 81 Chris Seiple, President, Institute of Global Engagement;
Robert-Jan Uhl, Adviser, Freedom of Religion or Belief, OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR).
- 82 Seiple, Chris: *Building Religious Freedom: A Theory of Change*. The Review of Faith & International Affairs, Fall 2012, s. 99, 101.
- 83 EPRID, European Platform on Religious Intolerance and discrimination: *EU Human Rights Guidelines on the Promotion and Protection of Freedom of religion or belief (FoRB)*. EPRID Master document. Brussels, 31 October 2012, s. 38.
- 84 Chris Seiple, President, Institute of Global Engagement;
Sofia Lemmetyinen, Senior Advocate – EU, Christian Solidarity Worldwide;
- *A White Paper of the Religion and Foreign Policy Working Group of the Secretary of State's Strategic Dialogue with Civil Society*, October 16, 2012. Submitted to Secretary of State, Hillary Clinton, s. 6.
- 85 Chris Seiple: *Building Religious Freedom: A Theory of Change*. The Review of Faith & International Affairs, Fall 2012, s. 101-102.
- 86 - Ministry of Foreign Affairs, Government of the Netherlands: *Responsible for Freedom: Human Rights in Foreign Policy. Human rights strategy, policy statement*.
- Ministry of Foreign Affairs, Government of the Netherlands: *Letter of 16 March 2012 from Minister of Foreign Affairs Uri Rosenthal to the House of Representatives on foreign policy and human rights*. (Presenting the results of the first phase of the pilot project on freedom of religion or belief.)
- Ministry of Foreign Affairs, Government of the Netherlands: *Human rights in foreign policy – Letter from the Minister of Foreign Affairs to the President of the House of Representatives*, The Hague, 6 April 2011, Memorandum Freedom of religion and freedom of expression: core values of foreign policy. AVT11/BZ102827.
- 87 Foreign & Commonwealth Office, United Kingdom Government: *Freedom of Religion or Belief – how the FCO can help promote respect for this human right*. 30.6.2010.
- 88 Wilton Park: <https://www.wiltonpark.org.uk/>

- 89 Sofia Lemmetyinen, Senior Advocate – EU, Christian Solidarity Worldwide.
- 90 Christina Papazoglou, Programme Executive for Human Rights and Human Dignity of the World Council of Churches;
Hielke Wolters, Associate General Secretary, Unity and Mission, World Council of Churches;
- EPRID, European Platform on Religious Intolerance and discrimination: *EU Human Rights Guidelines on the Promotion and Protection of Freedom of religion or belief (FoRB)*. EPRID Master document. Brussels, 31 October 2012, s. 18-21, 24.
- 91 Katherine Cash, Advisor Freedom of religion and belief, Svenska Missionsrådet;
Sofia Lemmetyinen, Senior Advocate – EU, Christian Solidarity Worldwide;
John Kinahan, Assistant Editor, Forum 18 News Service;
Aleksi Härkönen, Suomen Viron-suurlähettiläs (vastaukset ovat henkilökohtaisia eivätkä edusta ulkoasiainministeriön näkemystä);
- Swedish Mission Council: *Input to the drafting process of EU guidelines on the Freedom of Religion or Belief*. September 2012, s. 3.
- 92 Maurice Paulussen, Beleidsmedewerker, Directie Multilaterale Instellingen en Mensenrechten (DMM) Afdeling Mensenrechten en Politiek-Juridische zaken (DMM/MP), Ministry of Foreign Affairs, Government of the Netherlands;
Advocacy Department of Open Doors.
- 93 Jan Edström, puheenjohtaja, Frikyrklig Samverkan FS rf.;
John Kinahan, Assistant Editor, Forum 18 News Service.
- 94 Heiner Bielefeldt, YK:n uskonnonvapauden erityisraportoija;
John Kinahan, Assistant Editor, Forum 18 News Service.
- 95 Sofia Lemmetyinen, Senior Advocate – EU, Christian Solidarity Worldwide.
- 96 Thames, Knox, *Making Freedom of Religion or Belief a True EU Priority*, EUI Working Papers RSCAS 2012/41, s. 5-6.
Canon Dr Gary Wilton, Archbishop of Canterbury's Representative to the EU, Church of England: *Passive Viewing is Over*. Diplomatmagazine.com, February 2012.
- 97 Sofia Lemmetyinen, Senior Advocate – EU, Christian Solidarity Worldwide.
- 98 Sofia Lemmetyinen, Senior Advocate – EU, Christian Solidarity Worldwide;
Christina Papazoglou, Programme Executive for Human Rights and Human Dignity of the World Council of Churches;
Hielke Wolters, Associate General Secretary, Unity and Mission, World Council of Churches.
- 99 Katherine Cash, Advisor Freedom of religion and belief, Svenska Missionsrådet.
- 100 Sofia Lemmetyinen, Senior Advocate – EU, Christian Solidarity Worldwide;
Robert-Jan Uhl, Adviser, Freedom of Religion or Belief, OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR).

- 101 Heiner Bielefeldt, YK:n uskonnonvapauden erityisraportoiija.
- 102 Sofia Lemmetyinen, Senior Advocate – EU, Christian Solidarity Worldwide.
- 103 Chris Seiple referoi Daniel Philpota artikkelissa: *International Good Faith: An Introduction to the Tenth Anniversary Issue* (The Review of Faith & International Affairs, Volume 11, Number 1, Spring 2013), s. 6.
- 104 Seiple, Chris: *Building Religious Freedom: A Theory of Change*. The Review of Faith & International Affairs, Fall 2012, s. 100.
- 105 Robert-Jan Uhl, Adviser, Freedom of Religion or Belief, OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR).
- 106 United Nations, General Assembly, Human Rights Council: *Report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief, Heiner Bielefeldt, 24 December 2012. A/HRC/22/51*, s. 20-22.
- 107 Robert-Jan Uhl, Adviser, Freedom of Religion or Belief, OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR).
- 108 Robert-Jan Uhl, Adviser, Freedom of Religion or Belief, OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR).
- 109 Chris Seiple, President, Institute of Global Engagement.
- 110 Sofia Lemmetyinen, Senior Advocate – EU, Christian Solidarity Worldwide; - EPRID, European Platform on Religious Intolerance and discrimination: *EU Human Rights Guidelines on the Promotion and Protection of Freedom of religion or belief (FoRB)*. EPRID Master document. Brussels, 31 October 2012, s. 10.
- 111 Chris Seiple, President, Institute of Global Engagement.
- 112 Johan Candelin, First Step Forumın toiminnanjohtaja (vastaukset ovat henkilökohtaisia eivätkä edusta First Step Forumın kantaa);
Knox Thames, Director of Policy and Research, U.S. Commission on International Religious Freedom.
- 113 Katherine Cash, Advisor Freedom of religion and belief, Svenska Missionsrådet;
Elizabeta Kitanovic, Executive Secretary for Human Rights and Communication Church and Society Commission of Conference of the European Churches;
- 114 The Conference of European Churches, Church and Society Commission: *Submission to the High Representative of the Union of Foreign Affairs and Security Policy Baroness Catherine Ashton On the implementation of Freedom of Religion or Belief in the world by the Church and Society Commission (CSS) of the Conference of European Churches (CEC)*, s. 2.

- 115 United Nations, General Assembly, Resolution adopted by the Human Rights Council: *16/18 Combating intolerance, negative stereotyping and stigmatization of, and discrimination, incitement to violence and violence against, persons based on religion or belief*. A/HRC/RES/16/18.
- 116 Canon Dr Gary Wilton, Archbishop of Canterbury's Representative to the EU, Church of England puheessaan *Freedom of Religion or Belief and Foreign Policy* konferenssissa *Churches Together for Human Rights* 7.-8.3.2013, Helsinki.
- 117 EPRID, European Platform on Religious Intolerance and discrimination: *EU Human Rights Guidelines on the Promotion and Protection of Freedom of religion or belief (FoRB)*. EPRID Master document. Brussels, 31 October 2012, s. 6, 18-21.
- 118 Swedish Mission Council: *Input to the drafting process of EU guidelines on the Freedom of Religion or Belief*. September 2012, s. 8.
- 119 The Conference of European Churches, Church and Society Commission: *Submission to the High Representative of the Union of Foreign Affairs and Security Policy Baroness Catherine Ashton On the implementation of Freedom of Religion or Belief in the world by the Church and Society Commission (CSS) of the Conference of European Churches (CEC)*, s. 3.
- 120 Nazila Ghanea, University Lecturer in International Human Rights Law at the University of Oxford and a Fellow of Kellogg College (BA Keele, MA Leeds, PhD Keele, MA Oxon).
- 121 United Nations, Resolution adopted by the General Assembly: *65/5. World Interfaith Harmony Week*. A/RES/65/5.
- 122 Ilari Rantakari, suurlähettiläs, ulkoasiainministeriö (vastaukset ovat henkilökohtaisia eivätkä edusta ulkoasiainministeriön näkemystä).
- 123 Swedish Mission Council: *Input to the drafting process of EU guidelines on the Freedom of Religion or Belief*. September 2012, s. 3-6, 11.
- 124 Katherine Cash, Advisor Freedom of religion and belief, Svenska Missionsrådet.
 - Ministry of Foreign Affairs, Government of the Netherlands: *Responsible for Freedom: Human Rights in Foreign Policy. Human rights strategy, policy statement*.
 - Ministry of Foreign Affairs, Government of the Netherlands: *Letter of 16 March 2012 from Minister of Foreign Affairs Uri Rosenthal to the House of Representatives on foreign policy and human rights*. (Presenting the results of the first phase of the pilot project on freedom of religion or belief.)
 - Ministry of Foreign Affairs, Government of the Netherlands: *Human rights in foreign policy – Letter from the Minister of Foreign Affairs to the President of the House of Representatives*, The Hague, 6 April 2011, Memorandum Freedom of religion and freedom of expression: core values of foreign policy. AVT11/BZ102827.

Liite I. Keskeisimmät kansainväliset sopimukset ja julistukset uskonnonvapauden kannalta

Yhdistyneet kansakunnat

- Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus (1948)
- Kansalaisyhteiskunnan ja poliittisten oikeuksien koskeva kansainvälinen yleissopimus (1966)
- Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (1966)
- Julistus kaikkinaisen uskontoon ja elämäntavoihin perustuvan suvaitsemattomuuden ja syrjinnän poistamisesta (1981)
- Lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus (1989)

Euroopan neuvosto

- Euroopan ihmisoikeussopimus eli yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojelemisesta (1950)

Euroopan unioni

- Euroopan unionin perusoikeuskirja (2000)
- Euroopan unionin ihmisoikeusstrategia (2012)

Liite 2. Lista haastatelluista ja kuulluista asiantuntijoista

- **Heiner Bielefeldt** – United Nations Special Rapporteur on Freedom of Religion or Belief
- **Johan Candelin** – First Step Forumin toiminnanjohtaja (vastaukset ovat henkilökohtaisia eivätkä edusta First Step Forumin kantaa)
www.firststepforum.net
- **Katherine Cash** – Advisor Freedom of religion and belief, Svenska Missionsrådet
- **Ralston Deffenbaugh** – Assistant General Secretary for International Affairs and Human Rights (vastaukset ovat henkilökohtaisia eivätkä edusta Luterilaisen Maailmanliiton näkemystä)
- **Jan Edström** – puheenjohtaja, Frikyrklig Samverkan FS rf.
- **Malcolm Evans** – Professor of Public International Law, University of Bristol, UK
- **Nazila Ghanea** – University Lecturer in International Human Rights Law at the University of Oxford and a Fellow of Kellogg College (BA Keele, MA Leeds, PhD Keele, MA Oxon)
- **Aleksi Härkönen** – Suomen Viron-suurlähettiläs, ulkoasiainministeriö (vastaukset ovat henkilökohtaisia eivätkä edusta ulkoasiainministeriön näkemystä)
- **Katja Kalamäki** – First Secretary, Permanent Mission of Finland to the United Nations
- **John Kinahan** – Assistant Editor, Forum 18 News Service
- **Elizabeta Kitanovic** – Executive Secretary for Human Rights and Communication Church and Society Commission of Conference of the European Churches
- **Sofia Lemmetyinen** – Senior Advocate – EU, Christian Solidarity Worldwide

- **Christina Papazoglou** – Programme Executive for Human Rights and Human Dignity of the World Council of Churches
- **Maurice Paulussen** – Beleidsmedewerker, Directie Multilaterale Instellingen en Mensenrechten (DMM) Afdeling Mensenrechten en Politiek-Juridische zaken (DMM/MP), Ministry of Foreign Affairs, Government of the Netherlands
- **Ilari Rantakari** – Suurlähettiläs, ulkoasiainministeriö (vastaukset ovat henkilökohtaisia eivätkä edusta ulkoasiainministeriön näkemystä)
- **Chris Seiple** – President, Institute of Global Engagement
- **Knox Thames** – Director of Policy and Research, U.S. Commission on International Religious Freedom
- **Robert-Jan Uhl** – Adviser, Freedom of Religion or Belief, OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR)
- **Natallia Vasilevich** – Member of the Working Group on Human Rights, Church and Society Commission of the Conference of European Churches
- **Hielke Wolters** – Associate General Secretary, Unity and Mission, World Council of Churches
- **Advocacy Department of Open Doors** (haastateltu kahta uskonnonvapausasiantuntijaa)

Liite 3. Selvityksessä käytetyt asiakirjat, raportit ja tieteelliset julkaisut

- **Beckett Fund for Religious Liberty:** *International Religious Freedom This Week*. 20.3.2009.
- **The Conference of European Churches, Church and Society Commission:** *Submission to the High Representative of the Union of Foreign Affairs and Security Policy Baroness Catherine Ashton On the implementation of Freedom of Religion or Belief in the world by the Church and Society Commission (CSS) of the Conference of European Churches (CEC)*.
- **EPRID, European Platform on Religious Intolerance and discrimination:** *EU Human Rights Guidelines on the Promotion and Protection of Freedom of religion or belief (FoRB)*. EPRID Master document. Brussels, 31 October 2012.
- **European Union External Action:** *Ihmisoikeudet ja demokratia maailmassa. Raportti EU:n toiminnasta vuonna 2011*.
- **Evans, Malcolm:** *Key Trends in International Religious Freedom. Discussion Points*. 10.1.2013.
- **Foreign & Commonwealth Office, United Kingdom Government:** *Freedom of Religion or Belief – how the FCO can help promote respect for this human right*. 30.6.2010.
- **Forum 18:** *Addressing violations of freedom of thought, conscience, or belief*. Speech from OSCE HDIM.NGO, 3 October 2011.
- **Grim, Brian J. & Finke, Roger:** *The Price of Freedom Denied. Religious Persecution and Conflict in the Twenty-first Century*. Cambridge University Press, New York, 2011.
- **Grim, Brian J.:** *God's economy – Religious freedom and social well-being*. Teoksessa: *Religious Freedom in the World* (toim. P. Marshall), Rowman and Littlefield, 2007.

- **Ministry of Foreign Affairs, Government of the Netherlands:** *Responsible for Freedom: Human Rights in Foreign Policy. Human rights strategy, policy statement.*

- **Ministry of Foreign Affairs, Government of the Netherlands:** *Letter of 16 March 2012 from Minister of Foreign Affairs Uri Rosenthal to the House of Representatives on foreign policy and human rights. (Presenting the results of the first phase of the pilot project on freedom of religion or belief.)*

- **Ministry of Foreign Affairs, Government of the Netherlands:** *Human rights in foreign policy – Letter from the Minister of Foreign Affairs to the President of the House of Representatives, The Hague, 6 April 2011, Memorandum Freedom of religion and freedom of expression: core values of foreign policy. AVT11/BZ102827.*

- **National Intelligence Council:** *Global Trends 2025: A Transformed World, 2008.*

- **Pew Research Center:** *Rising Tide of Restrictions on Religion. 2012.*

- **Pew Research Center:** *Rising Restrictions on Religion. Analysis August 9, 2011.*

- *Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 22.6.2011.*

- **Open Doors:** *Freedom of Religion and the Persecution of Christians. 2013.*

- *Rabat Plan of Action on the prohibition of advocacy of national, racial or religious hatred that constitutes incitement to discrimination, hostility or violence. Conclusions and recommendations emanating from the four regional expert workshops organised by OHCHR, in 2011, and adopted by experts in Rabat, Morocco on 5 October 2012.*

- **Seiple, Chris:** *Building Religious Freedom: A Theory of Change. The Review of Faith & International Affairs, Fall 2012.*

- **Seiple, Chris & Hoover, Dennis R.:** *Religious Freedom and Global Security*. 2011. Teoksessa: *The Future of Religious Freedom - Global Challenges*, (toim. Allen D. Hertzke). Oxford University Press, New York 2013.
- *Suomen kehityspoliittinen toimenpideohjelma 2012*. Valtioneuvoston periaatepäätös 16.2.2012. Ulkoasiainministeriö.
- *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka – Valtioneuvoston selonteko 2012*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2012.
- **Swedish Mission Council:** *Input to the drafting process of EU guidelines on the Freedom of Religion or Belief*. **September 2012**.
- **Swedish Mission Council:** *Faith, Freedom and Change. How Freedom of Religion or Belief can be Integrated into Swedish Foreign Policy*. Revised edition 2010.
- **Thames, Knox:** *Making Freedom of Religion or Belief a True EU Priority*. EUI Working Papers RSCAS 2012/41.
- **United Nations, General Assembly, Human Rights Council:** Report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief, Heiner Blelefeldt, 24 December 2012. A/HRC/22/51.
- **United Nations, General Assembly, Human Rights Council:** *Resolution adopted by the Human Rights Council 16/18 Combating intolerance, negative stereotyping and stigmatization of, and discrimination, incitement to violence and violence against, persons based on religions or belief*. A/HRC/RES/16/18.
- **United Nations, General Assembly:** *Resolution adopted by the General Assembly 65/5 World Interfaith Harmony Week*. A/RES/65/5.
- **US State Department:** *Annual Report on International Religious Freedom*. 2008.
- *Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle Suomen ihmisoikeuspolitiikasta 2009*.

- *A White Paper of the Religion and Foreign Policy Working Group of the Secretary of State's Strategic Dialogue with Civil Society*, October 16, 2012. Submitted to Secretary of State, Hillary Clinton.
- **Wilton, Gary:** *Passive Viewing is Over*. Diplomatmagazine.com, February 2012.
- **Wilton, Gary:** *Worldwide Resurgence of Religion*. Diplomatmagazine.com, October 2011.
- **World Council of Churches, Commission of the Churches on International Affairs (CCIA):** *Freedom of Religion and Rights of Religious Minorities*. Draft Report. 51st meeting, 9-16 June 2012.

Liite 4. Lukemisto

- **Fagan Geraldine:** *Believing in Russia – Religious Policy after Communism*. Routledge, London, 2013.
- **Grim Brian J., Finke Roger:** *The Price of Freedom Denied. Religious Persecution and Conflict in the Twenty-First Century*. Cambridge University Press, New York, 2011.
- **Hertzke Allen D. (toim.):** *The Future of Religious Freedom. Global Challenges*. Oxford University Press, New York, 2013.
- **Marshall Paul A. (toim.):** *Religious Freedom in the World*. Rowman & Littlefield Publishers, 2007.
- **Seiple Chris, Hoover Dennis, Otis Pauletta:** *The Routledge Handbook of Religion and Security*. Routledge, 2012.
- **Shah Timothy, Stepan Alfred, Duffy Toft Monica (toim.):** *Rethinking Religion and World Affairs*. Oxford University Press, Inc., New York, 2012.
- **Thames H. Knox, Seiple Chris, Rowe Amy:** *International Religious Freedom Advocacy. A Guide to Organizations, Law and NGOs*. Baylor University Press, Waco, Texas, 2009.

Uskonnonvapaus ja ulkopolitiikka – Suosituksia Suomelle on asiantuntevasti laadittu ja tervetullut selvitys uskonnonvapaudesta, sen merkityksestä ja ajankohtaisesta tilanteesta maailmassa. Selvitys nostaa näkyvästi esille uskonnonvapauden eri ulottuvuudet, joihin liittyvät myös muut ihmisoikeudet, kuten omantunnon vapaus, sananvapaus ja kokoontumisvapaus. Uskonnon- ja vakaumuksenvapaus takaa myös ei-uskonnollisten vakaumusten oikeudet.

Uskonnonvapaus on henkilökohtainen oikeus, joka edellyttää, että sekä valtio että uskontokunnat itse takaavat jokaisen oikeuden tunnustaa ja vaihtaa uskontoa. Tämä on selvityksen mukaan suuri haaste kolmelle neljäsosalle maailman väestöstä, joka kärsii vakavista uskonnonvapauden loukkauksista, jopa vainoista.

Uskonnonvapaus ja ulkopolitiikka – Suosituksia Suomelle kuvaa esimerkkien avulla uskonnonvapauden vakavia loukkauksia maailmalla. Samalla selvitys haastaa sekä Suomen että muut EU-maat toimimaan uskonnonvapauden puolesta niin sisä-, ulko- kuin kehityspolitiikassakin.

Opas kehottaa valtioita ottamaan huomioon uskontojen välisen toiminnan yhteiskunnan eri tasoilla sekä käyttämään hyväksi uskontodialogin kautta saatua tietoa ja kokemusta.

Toivomme, että tämä ainutlaatuinen selvitys voisi innoittaa ja velvoittaa meitä kaikkia toimimaan uskonnonvapauden puolesta kaikin rakentavin tavoin.

Uskontojen yhteistyö Suomessa – USKOT-foorumi ry:n hallitus

